

OU-KORINI

Pollone Korini Yemboma Pepá Ou Topa Sirimu Bokumu

Pollone I Pepá Topa Sirimumunge Ungu Pulu Mare

Pollo kinie yuni pepá topa sirimumenga ungu pulu mare inie yakondo gomo 714 molemo.

Kolea Korini akumu Akaya poropinjinge kolea awilimu. Akumu Giriki yemboma moloringi kolea te. Pollo wale talo sipe koleamanga andopa Yesusinge ungumu nimbe silipe andopalie Korini kepe purumula (Lipe Mundorumu Yema 18:1-17). Yu akune molopili Kirasinge yembo talape te akune pulu polko moloringi, aku yembo talapemo lipe tapondopa molorumu.

Nalo Pollo yu aku koleamo mundupe siye kolopa kolea awili Epesasi pupe molorumu kinie walse Kirasinge Korini yembo talape moloringine umbune mare wendo orumu pilipelie ‘Eno lipu tapondambo.’ nimbe ipepámo eno topa sirimu. ‘Ungume mimi siku pilku, molko kondangi.’ nimbe pepámo topa sirimu (Ou-Korini 16:7-9, Lipe Mundorumu Yema 20:31).

‘Enone ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele mele siye kolongenje.’ konopu lepalie Pollone mini-wale mundupe konopu awisili lipe mundupe molorumu mele nimbe sipe, eno konopu telumu naa panjiku kapola naa moloringimunge ungu mare nimbe, amboma kinie yema kinie ulu mare teko kenjeringimunge ungu mare nimbe, anjo yando kote tenderingimunge ungu mare nimbe, ulsu yembomane kuru popo toko kalingi langimenga ungu mare nimbe, ambo ye pulime kinie ye ambo lilime kinie molko kondonge mele nimbe sipe, Pulu Yemonga Minimuni yemboma ‘Teaa.’ nilimo mele pilku liku naa telemele kinie umbunema wendo olemo mele nimbe sirimula. Maku toko mimi siku Pulu Yemo popo toko yunge imbi liku ola mundundunge mele nimbe sipe, Mini Kake Telimuni Kirasinge yemboma tondolo lupe lupema we silimomonga ungu mare nimbe sipe, konopu mondonge ulumu paa olandopa mele nimbe sipe, yembo kololime lomboroko ola molonge mele ungu mare nimbe sirimula. Aku ulumene Korini yemboma umbune sirimumunge aku ulumenga Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo mele Pollone eno lipe tapondopa ungu peangama nimbe sirimu.

1:10–6:20 munge ungu pulumu inie anjokondo 1:10 molemo. 7:1–16:12 ungu mare walseringimenga ungu pulumu inie anjokondo 7:1 molemo.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

Kirasinge Yemboma Kerepale Naa Ningu, Eno Enono Enonga Imbi Liku Ola Naamundengi Ungu Mare

Kolomongo Awili 1–4

Pollone Pep mo Tombando Pulu Polopa Torumu Ungume

1:1-3

1 ¹Na Pollo, Pulu Yemone na walsipe mako torumu-ne Kirasi Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu yemo,^a na kinie olionga [Kirasinge ungomu pilieli] angenu Sositenisi pea molopololie ipépámo topo sikiru.

²Pulu Yemonga yembo talape kolea awili Korini molemelema,^b Kirasi Yesusi kinie tapu toko molemele-na Pulu Yemone “Nanga yembo manjiku molko yembo kake tepili molangi waa.” nirimu yemboma, eno kinie koleamanga pali olionga Awili Yesusi Kirasinge imbimu^c liku ola mundunduku popo tolemele yemboma kinie, eno pali [ipépámo topo sikiru], Awilimu olionga kepe enonga kepe pali Awilimu.

³Olionga Lapa Pulu Yemo kinie Awili Yesusi Kirasiselone eno we kondo kolkolo, ‘Eno konopu pe nipili taka liku molangi.’ niengili.

Kirasinge Korini Yemboma Moloringimunge Pollone Pulu Yemondo “Ange” Nirimu Temanemo

1:4-9

⁴Eno Korini yemboma Kirasi Yesusinge yemboma molemele-na Pulu Yemone eno we kondo kolopa tepa kondorumumunge nane Pulu Yemondo alieli “Ange.” nimbu molio. ⁵⁻⁶Nane enondo Kirasi manda telemo temba mele temane peangamo topo sirindu ungume ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku lsingi kulu eno-kinie ulu peangama wendo orumu. Kirasini enonga nimbe tenderimumunge Pulu Yemone yunge ungume enone ningu kondonge tondolomo kinie, yunge ungumenga pulume pilku kondonge tondolomo kinie, sirimu-ne kanu tondoloselo kinie we tondoloma pali eno-kinie pepili molemele. ⁷Aku siku molemele-na eno Awili Yesusi Kirasi omba mona angilimbemonga konopu siku nokoko molemele kinie Mini Kake Telimunge tondoloma pali yuni sirimu eno kinie pelemo. ⁸Olionga Awili Yesusi Kirasi ombá walemo wendo ombá

^a 1:1 bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^b 1:2 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^c 1:2 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Kraiss”, “28. nem”.

kinie ‘Pulu Yemone, mongo simbe ulu te eno-kinie naa pepili.’ nimbe yuni ‘Eno alieli enge ningu molangi.’ nilimo mele pe kepe nimbé.^d
⁹Enondo yunge Malo olionga Awili Yesusi Kirasi^e pea “Tapu toko molangi waa.” nirimu Pulu Yemone ulu “Tembo.” nilimoma paa sike telemo. ‘Eno-kinie aku sipe ulu peangama wendo, orumumunge pilipulie ‘Pulu Yemo kinie alieli ange nilio.’^f

**Kirasinge Korini Yembo Talapemo Konopu Lupe Lupe Pepili
 Moloringimunge Ungu Te^g
 1:10-17**

¹⁰ Angokeme, olionga Awili Yesusi Kirasinge^h imbi lepo ‘umbune te eno kinie pelemomonga,’ⁱ ungu te mawa tekero: ‘Eno konopu paa telune mindi pupili, ungu telumu mindi ningu, kapola kapola molangi. Lupe lupe naa molangi. Eno yembo talape telumu mindi molko konopu telumu pepili molangi.’ nimbu mawa tekero. ¹¹ Nanga angokeme, kerepale ningu irinele teko molemele mele ‘ambo, Killoinge yembo marene ‘ongo, na ningu siringi. ¹² Enone telemele nikiru mele niembo: Eno marene ningendo: “Olio Pollo lombili pulimolo.” nilimele.

Marene “Olio Apollosi lombili pulimolo.” nilimele.

Marene “Olio Pita^j lombili pulimolo.” nilimele.

Marene “Olio Kirasi lombili pulimolo.” nilimele.

¹³ ‘Nambemune aku siku nilimeleye?’ Kirasi yu awisiliye? ‘Na, Pollone ‘Eno lipu tapondambo.’ nimbu unjo perana kolondorunduye? Eno no lindingendo Pollonga imbi leko no lindingiye? ¹⁴⁻¹⁵ Nane eno Korini yembo mare no naa linderindumunge yembomane “Olio Pollonga imbine no lsimulu.” manda naa ningemonga eno papu no naa linderindu. Nane Kiripasi kinie Gayasiselo sike no linderindu nalo yembo mare pea molo. ¹⁶ (Sike, mare pea no linderindula. Sitepanasi kinie yunge ulkena peringi yemboma kinie no linderindu lemo. ‘Akume mindi no linderindu.’ konopu lekero. ‘Mare pea molonje.’ nimbu pilkiru.) ¹⁷ Kirasini na “No lindi-pou.” nimbe lipe naa mundorumu. Yunge temane peangamo “Toko sindi-pou.”

^d 1:8 Ungu pulu te Ou-Tesallonaika 3:13. ^e 1:9 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”, “6. Bikpela”, “23. Krais”. ^f 1:9 1:9 pora nimbendo nilimo ungu akumu 1:4-9 molemo mele pilipulie lipe tere lendepa “Ange.” nirimu. ^g 1:10-17 Ungumu inie anjokondo 3:1-9,21-23. ^h 1:10 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ⁱ 1:10 (1:10-4:21) akune Pollone Korini yemboma kinie umbune te perimumunge ungu mare nirimu. Umbune akumu: Kirasinge Korini yemboma kapola kapola naa moloringi. Umbune te: Ye tene ulu te paa tepa kenjerimumundu nirimu ungu inie anjokondo 5:1-13 molopa; te: Anjo yando kote tenderingimunge ungu 6:1-11 molopa; te: Wa ulu kerinele teringimunge ungu 6:12-20 molemo. ^j 1:12 Pisini ungune “Pita” ningu toringi molemo nalo Giriki ungune “Sipasi” ningu toringi molemo, akumu sike Pitanga imbi te. Ungu te Jono 1:42.

nimbe lipe mundorumunge 〔na yemboma no lindilipu naa andolio〕, Kirasinge temane peangamo andopo tombondo yembo pilipe konginjeli pelemomane temane lupe lupe tolemele mele na aku sipu naa tolio. ‘Aku sipu tembo kinie Kirasi 〔kolorumu〕 unjo peramo yunge engemo naa peli none tendepo, aku unjo peramonga tondolomo^k topo manie mundumbo.’ nimbu aku naa telio.

Kirasi Yu Pulu Yemonga Pilipe Konginjelimu Kinie Tondolomo-Selo Molemomonga Ungu Te
1:18–2:5

¹⁸ Sike Kirasi kolorumu unjo peramonga ungu nilimolomo mindili nongo molko kenjinge aulkena pulimele yembomane ningendo: ‘Uluri molo. Akumunge lipe tapondomba tondolo te naa pelemo.’ nilimele. Nalo olio lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molopo kondomolo aulkena lipe mondomu yemboma olione ‘Unjo peramonga ungumu Pulu Yemonga tondolo pelemo ungumu.’ nimbu pilimolo. ¹⁹ 〔Aku siku ningu pilimelemonga〕 ungu te Pulu Yemonga bokune molemo, akumu isipe:

“Pilipe konginjeli pelemo yembomanga
pilipe konginjelimu
nane topo manie mundumbo.
Yembomane ‘Sumbi sipu pilimolo.’
nilimele yembomanga
konopume tepo embambo simbo.”

nirimu kanumu.^l

²⁰ 〔Pulu Yemone aku sipe pilieli yemboma topa manie mundumbe〕, liemo kinié yembo mare pilipe konginjeli pelemo yemboma kinie, Mosisini sirimu ungu manema pilku kondoko yemboma mane silimele yemboma kinie, ulume pali pilkulie kerepale nilimele yemboma kinie, kanu yembomando nambolka nimoloye? Ya ma koleana konopuni tondolo munduku pilimele ulume pali Pulu Yemone aku ulume tondolo te naa pelemo mele naa lipe ora sirimuye? 〔Aku ulume tondolo te naa pelemo mele lipe ora sirimu kanumu.〕

²¹ 〔Akumu nambepo pilipulie nikiruye?〕 Pulu Yemo pilipe konginjeli pepili molemomonga ma koleana pilipe konginjeli pelemo yembomane yu molopa pilimo mele manda naa pilinge akumunge olione Yesusi kolorumu ungumu nimbu silimolo kanu ungumundu pilipe konginjeli yembomane “Aroma toko, ningu kenjikimili.” nilimele ungu akumuni

^k **1:17-18** Kirasi kolorumu unjo peramonga tondolo te yuyu naa perimu. Kirasi kolorumu ulumunge tondolomo perimu. Ungu mare inie anjokondo 2:2, Gallesia 6:12-14.

^l **1:19** Aisaya 29:14, Jeremaya 8:9.

'Aku ungumu sike.' ningu tondolo munduku pilimele yemboma Pulu Yemone lipe taponropa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie molko kondonge aulkena lipe mondolemo.^m 22 Juda yembomane "Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele ulu mare kanamili." nilimele;ⁿ Giriki yembomane 'Olio pilipe konginjeli peangama pepili. Olio ulumenga pulume paa pilipu kondamili.' ningu mindili siku kongono telemele. 23-24 Nalo olione Yesusi unjo perana toringi kolumungu temanemo mindi andopo topo silimolo. Aku ungumu Juda yembomane [ungumu we pilku ulu tondolo mare naa kanokolie "Aku ungumu, ungu kerimu. Paa kapola molo." nilimele; Giriki yembomane [ungumu we pilku ungunge pulumu naa pilkulie, "I ungumu aroma ungumu." nilimele; nalo Pulu Yemone Juda yembo mare kinie, Giriki yembo mare kinie 'Nanga yemboma molangi waa.' nirimu [piliirimulu, yembomane kanu ungumu pilipulie, 'Aku ungumuni Pulu Yemone lipe mundupe olio sirimu ye nomi, Kirasimu^o molopa telemo mele nimbe silimo ungumu. Yu Pulu Yemonga tondolomo; yu Pulu Yemonga pilipe konginjelimu.' nilimolo. 25 Ma koleana yembo marene 'Pulu Yemone konopuni pilimo ungu mare aroma topa pilimo.' nilimele nalo yuni konopuni aroma topa pilimo mele kepe paa olandopa; yembomane 'Paa pilipu kondolemolo.' nilimele mele maniendopa. Pulu Yemone ulu mare telemo kinie yembomane kanokolie, 'Aku ulume enge te naa pelemo.' ningu kanolemele nalo 'enge te naa pelemo' nilimele ulumenga tondoloma kepe paa olandopa, yembomane 'Ulu tondoloma tekemolo.' nilimele tondoloma paa maniendopa.

26 Angokeme, ou Pulu Yemone 'Nanga yemboma molangi waa.' naa nipili moloringi mele kinié altoko mimi siku piliengi! Yembomane eno kanokolie 'Eno awisili pilipe konginjeli yemboma moloringi.' naa niringi. 'Eno yembo awisili yemboma nokoli engemo pelemo.' naa niringila. 'Eno awisili enonga anda-kolepama imbi molorumu.' naa niringila. 27 Nalo ma koleana yembomane yembo mare kanokolie, 'Yembo konopu naa peli yembo aroma tolime.' nilimele yemboma Pulu Yemone mako topa 'Nanga yemboma molangi.' nilimo; 'Yembo enge naa peli yemboma.' ningu kanolemele mako topa 'Nanga yemboma molangi.' nilimo. 'Nanga yembomando aku siku ningu pilimele yembo pilipe konginjeli pelemo yemboma kinie, 'Olio enge pelemo.' ningu pilimele yemboma kinie, pipili kolangi.' nimbe Pulu Yemone kanu we yemboma mako topa 'Nanga yemboma molangi waa.' nilimo. 28 Ya ma koleana imbi naa molemo yemboma kinie, yembomane kanoko keru kanolemele yemboma kinie, yembomane 'yembo koropama' ningu kanolemele yemboma kinie, akume Pulu Yemone mako topa 'Nanga yemboma molangi.' nirimu. 'Yembo imbi

^m 1:21 bokumunge alsena anjokondo "8. bilip", "21.2. kisimbek".

ⁿ 1:22 Mateyu 12:38-39. ^o 1:23-24 bokumunge alsena anjokondo "23. Krai".

molemoma kinie, tondolo pelemo yemboma kinie, aku yemboma we yembo koropama molangi.’ nimbe, kanu we yemboma ‘Nanga yemboma molangi.’ nimbe mako torumu. ²⁹‘Yembo tene nanga kumbi-kerena yuyu kapi nimbe yunge imbi lipe ola manda naa mundumbe.’ nimbelie Pulu Yemone kanu sili yemboma mako torumu. ³⁰Pulu Yemone yuyu eno ‘Kirasi Yesusi kinie pea tapu toko molangi.’ nimbe lipe mundorumu ne yu kinie pea molemele kanumu. Pe kinié Pulu Yemone olio pilipe konginjelimu kinie konopuni mimi sipe pilieli ulumu kinie silimo akumunge pulumu Kirasi yu. Kirasini ɔolionga nimbe tenderimu ulu akumuni, Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime molko, nanga yemboma manjiku molko yembo kake telime molangi.’ nilimo. Kirasini tenderimu ulumuni ‘Eno teko kenjeringimunge molko kenjiku mindi punge aulkena wendo wangi, ulu pulu kerimene eno altopa naa ambolopili.’ nilimo.^p ³¹Akumunge Pulu Yemonga bokune ungu te nilimo mele mindi teamili. Aku ungumu isipe:

“Yembo tene ‘Konopu sipu kapi niembo.’ nimu liemo
Awilimuni yunge tenderimumunge pilipolie
Awilimu mindi konopu sipe kapi nimbe
imbi lipe ola mundundopili.”^q

nilimo kanumu mele teamili.

**Pollone Kirasinge Unjo Peramonga Ungumu Mindi Nimbe Sipe
Andorumu Ungu Te**

2:1-5

2 ¹Angokeme, ɔakumunge nanga nanu pilipe konginjelimu kinie tondolomo kinie naa pepili terindu mele^r niembo; Na eno moloringine ombolie Pulu Yemonga ungumu eno nimbu simbondo pilipe konginjeli olandopa pelemo yembomane ungume sulu teko ningu kondolemele mele naa nirindu. ²‘Na eno kinie molopolie ‘Yesusi ye nomi Kirasimu yu mindi konopu kimbu sipu molopolie, yu unjo perana toringi kolorumu mele mindi paa konopu kimbu sipu molopo, eno akumu mindi piliengi nimbu simbo.’ nimbu molopolie ɔpilipe konginjeli pelemo yembomane nilimele mele naa nirindu. Ungu lupe te konopu kimbu sipu mane naa siembo.’ nimbu ou pilierindu. ³Na ombo eno kinie molopo ɔungume nimbu sirindu, kinie na enge te naa perimu. Pipili kolopo alieli mini-wale mundupu molorundu. ⁴Temane peangamo, eno topo simbondo pilipe konginjeli pelemo yembomane nilimele mele ungume naa nimbu sirindu. ‘Nanga pilipe konginjeli olandopa pelemomone eno konopu alowa teangi.’ nimbu eno ungume tondolo mundupu naa nimbu sirindu.

^p 1:30 Romo 3:24; bokumunge alsena anjokondo “3. baim bek”. ^q 1:31 Jeremaya 9:24.
^r 2:1 inie yakondo 1:18-31.

'Mini Kake Telimunge tondolomone na lipe taponolemo kinie kanokolie nimbu sikiru mele pilku liengi.' nimbu yunge tondolomone ungume eno nimbu sirindu. ⁵'We yembomane pilipe konginjeli pepili ungume ningu kondolemelenje pilkulie "Sike nikimili." ningu tondolo munduku pilimelanje kapola naa telka. Pulu Yemonga tondolomo mindi kanokolie "Yunge ungumu sike." ningu tondolo munduku piliengi!' nimbu ungume aku sipu we nimbu sirindu.

Pulu Yemonga Minimuni Olio Pilipu Kondomolo Ulu Pulumu Silimo
Ungu Te
 2:6-16

⁶ We yembomando pilipe konginjeli yembomane ningu silimele mele sike nimbu naa silio, nalo Pulu Yemonga ungumu kamu pilku kondolemele yembomando ungume nimbu simbondo pilipe konginjeli pelemo ungume nimbu silio. Nalo aku pilipe konginjelimu ya mana yembomane pilku kondoko ningu silimele mele paa molo. Ya ma koleana nokoko kamako molemele yembomane ungu mane silimele mele ungu mane naa silio. [Mulu ma pora nimbé kinie,] enonga engemo pora nimbé. ⁷ Nane nilio mele lupe, Nane Pulu Yemonga konopu peanga pepa pilipe konginjeli ungume mindi nimbu silio, aku ungumu Pulu Yemone mulu maselo ou naa tepalie olio tepa kondopa 'Yu kinie pea molangi.' nimbe, nimbe panjerimu nalo aku ungumu ou lopi tepa perimumu kinie mindi kamu mona lemo, aku ungumu mindi nimbu silio. ⁸ Nane pilipe konginjeli nikiru, akumu ya ma koleana nokolemele ye kamakoma naa pilimele. Pilimelanje tondolo pa teli pelemo ye Awilimu^s 'unjo perana kolopili.' ningu uku toko naa panjilimela. ⁹ Nalo, aku ungumunge, ungu te [Pulu Yemonga bokune,] toringi nilimo, akumu isipe:

'Pulu Yemo konopu mondolemele yembomo
 yuni tepa kondopa melema nosindilimo mele
 yembo telumuni kepe mongone naa kanoko,
 ungu te naa pilku, konopuni naa pilieringi.'^t

nilimo kanumu, ¹⁰ nalo Pulu Yemone 'Yunge Minimuni tei.' nirimu kinie Minimuni olio kanu lopi terimu ulumu lipe ora sirimu.

Yunge Minimuni melema pali mimi sipe kanopa, Pulu Yemonga konopune ulu tondolo pelemoma kepe kanolemo. ¹¹ Yembo tene yembo te konopuni pilimo mele naa kanolemo. Yembo tenga minimuni mindi yuyu konopu lemo mele kanopa pilimo. Aku sipela Pulu Yemo yuni konopuni pilimo mele yembo tene naa kanolemo, Pulu Yemo yunge Minimuni mindi kanolemo. ¹² Pe Pulu Yemone yunge Minimu olio sirimu-

^s 2:8 Konana 29:1, Lipe-Mundorumu-Yema 7:2, Epesasi 1:17, Jemisi 2:1; bokumunge alsena anjokondo "6. Bikipela". ^t 2:9 Aisaya 64:4.

ne Pulu Yemone olio tepa kondopa we silimo mele pilimolo. ‘Olio ya ma koleamonga tondolo te lsimulu.’ nimbu naa pilimolo. ¹³Akumunge nane ungu nimbu silioma ma koleana pilipe konginjeli tene naa nimbu silio. [Pulu Yemonga] Minimuni na mane sipe ‘Ningu si.’ nimbe ungu umbu tondolemo ungume Pulu Yemonga Minimu konopune molemo yemboma nimbu silio.

¹⁴Pulu Yemonga Minimu konopune naa molemo yembomane Pulu Yemonga Minimuni nimbe silimo mele naapilku limele. Pulu Yemonga Minimu konopune molemo yembomane mindi Pulu Yemonga melema liku mimi siku pilimele akumunge Pulu Yemonga Minimu konopune naa molemo yembomane ‘Aku melema uluri molo.’ ningu pilku sundulimele. ¹⁵[Nalo] Pulu Yemonga Minimuni ambolemo yembomane melema pali pulume mimi siku pilku apuruku kondolemele. Nalo we yembomane Pulu Yemonga Minimu konopune molemo yemboma manda kanoko naa apuruku, ‘Teko kondokomele.’ molo ‘Teko kenjikimili.’ ningu manda naa pilku nilimele. ¹⁶[Pulu Yemone konopuni pilimo mele manda naa pilimelemonga ungu pulu te Pulu Yemonga bokune nilimo, akumu isipe:]

‘Nawene Awilimu konopuni pilimo mele
manda kanopa pilipe,
Awilimu manda mane simbeye?’^u

nimbe molemo kanumu. [Akumu sike] nalo olio [Pulu Yemonga Minimu konopune molemo yembomane] Kirasi konopuni pilimo mele’ aku sipu pilimolo [akumunge Awilimuni pilimo mele manda pilimolo].

Kirasinge Korini Yemboma Lupe Lupe Moloringimunge Ungu Te *Kolomongo Awili 3*

Kirasinge Yembomanga Kongono Tendeli Yemboma Pulu Yemonga Kongono Tendeli Yemboma Molemele Ungu Te^w

3:1-9

3 ¹Angokeme, [aku nikirumunge] na eno kinie molopolie, yemboma Pulu Yemonga Minimuni nilimo mele pilku liku telemele yemboma mane silio mele eno aku sipu manda mane naa sirindu. We mana yembo [umbu konopuni mindi pilimele yemboma] mane silio mele eno aku sipu mane sirindu. Kirasinge ambolango pamema mindi moloringimunge ²nane eno ame mindi sirindu.^x ‘Eno langi enge nilime manda naa nonge.’ nimbu kanopolie langi enge nilime naa sirindu. Kinié kepe langi enge nilime manda naa nonge. ³Enonga ou-konopu-wemane eno ambolopili

^u 2:16 Aisaya 40:13. ^v 2:16 Pillipai 2:5-11. ^w 3:1-9 Ungumu kinie 3:21-23
molemomonga ungu te inie yakondo 1:10-17. ^x 3:1-2 inie anjokondo 14:20, Ou-Pita 2:2,
Ipuru 5:11-14; bokumunge alsena anjokondo “31. pikinini- 31.4. tok bokis”.

molemelemonga mana yembomane telemele mele telemele. Eno ‘Yembomane teko nosikimili mele nane aku sipu telkanje papu.’ ningu yemboma-kinie konopu keru panjiku, anjo yando irinele teko, aku ulume telemele, akumu konopu-oume pepili molemelemonga telemele.^y [Aku ulu telemelemanen eno Mini Kake Telimuni kamu ambolemo yemboma naa molko, yunge ungumu naa pilimele mele lipe ora silimo.]⁴ [Enone i siku mele telemele;] Yembo tene nimbendo: “Na Pollonga yembomo.” nilimo. Tene nimbendo: “Na Apollosinge yembomo.” nilimo. Aku siku nilimele yemboma we mana yemboma mindi naa molemeleye?

⁵ [Apollosi kinie Polloselo nambemune arenale teko kerepale nilimeleye?] Apollosi naweye? Pollo naweye? Apollosi olto Awilimunge kendemandeselo mindi. Awilimuni kongono lupe lupe sirimu yeselo molopolie, aku kongonomo terimbulumunge eno “Kirasi sike.” ningu tondolo munduku pilieringi^z aulkemo akisinderimbulu yeselo mindi molembolo. ⁶ Nane langi umbu torundu; pe langi umbu tondorundu koleana Apollosini andopa no mundorumu; nalo Pulu Yemone ‘Langime toko-rako nimbe opili.’ nirimu. ⁷ Akumunge yembo langi umbu tondolemomo imbi naa molemo; yembo poniena andopa no silimo yembomo kepe imbi naa lamolemo; Pulu Yemone ‘Langime wendo opili.’ nilimo aku yemo mindi imbi molemo. ⁸ Yembo langi umbu tolemo yembomo kinie poniena andopa no silimo yembomo kinie aku yemboselonga kongono te olandopa te maniendopa molo. Aku yemboselone [Pulu Yemonga] kongono mindi tengelemonga telemele mele mimi sipe kanopa apurupe yu-mele-mele mele kalomba. ⁹ Apollosi olto kinie Pulu Yemo kinie tapu topo kongono telemolo yema; eno Pulu Yemonga ponie mele, [akumunge yu mindi olandopamo.]

***Kirasinge Yembomanga Kongono Tendeli Yemboma Ulke Takoli Yemboma Mele
Molemele Ungu Te
3:9-15***

Eno Pulu Yemone ulkemo takopa molemo mele molemelela. ¹⁰ [Na eno moloringine ombo pulu polopo ungume mane sirindu kinie] Pulu Yemone we kondo kolopalie ‘Na ulke takoli kongonomonga pilipe konginjeli pelemo yemo molopili.’ nimbe tondolo te we sirimu. ‘Eno yunge ulkemo angiliepili.’ nimbe na aku tondolomo sipelie lipe mundorumu-ne eno moloringine ombo, ‘Ulke angilimbemonga ponga polangi.’ nimbu mana koume talape topo noserindu, aku koumenga ola yembo tene ulkemo takopa molemo. Nalo ulke takolemele yembomane mimi siku pilku kondoko ulke takangi.^a ¹¹ Ulkemo ola takonge koume nane talape topo

^y 3:3 Romo 6:6; bokumunge alsena anjokondo “29. olupela bel”. ^z 3:5 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^a 3:10 ‘Pulu Yemonga ungumu yemboma mane singendo paa mimi siku pilku mane siku kondangi.’ nimbe nirimu.

noserindu akume Yesusi Kirasi yu.^b Yembo tene alowa tepa kou lupe mare manda naa nosimbe. ¹²Yembo marene ‘Pulu Yemonga ulkemo,’ kanu kouwenga ola takongendo kou gollo kinie, kou sillipa kinie, kou mone olandopa pulimo koume kinie, aku mele peangamane takoko, marene unjo kinie angi kinie rasi-witi unjo aku mele kerimene takoko, telemele. ¹³Pe Pulu Yemone yemboma kote tendepa pilimbe walemo wendo ombá kinie ulkemo takolemele mele mona lemba. Kanu walemo kinie tepa tene ‘Yembomane kongono teringime teko kondoringinje molo teko kenjeringinje?’ nimbe manda manjimbe. ¹⁴‘Manda manjimbe kinie,’ yembo tene manie talape topa lemo kouwenga ola^c ulke takombamo tepene naa nomba pora simu liemo yu mele kalolimu limbe. ¹⁵Molo yembo tene ulke takombamo tepene nomba pora simu liemo aku kongono tembomonga mele kalolimu naa limbe. Kanu yembomo yuyu ‘Pulu Yemone,’ lipe tapondopa ‘Mindili naa nopili.’ nimbe yu-kinie molopa kondomba ulu pulumu^d simbe nalo yu, tepene yembo te nombá telemo kinie yembomane liku tapondoko yu wendo limele kinie tepene kamu naa nolemo yembomo mele molomba.

Kirasinge Yemboma Pulu Yemonga Ulkemo Molemelemonga Ungu Te
3:16-17

¹⁶Eno Pulu Yemo molemo ulke suluminia^e paa kake telimu molemele; Pulu Yemonga Minimu enonga konopune sukundu molemo; akumu eno naa pilimeleye? ¹⁷Akumunge yembo tene Pulu Yemonga ulke suluminia paa kake telimu tepa kenjemu liemo Pulu Yemone kanu yembomo tepa kenjimbela. Pulu Yemonga suluminiamo ‘Yunge suluminia kake telimu.’ nilimo, aku suluminiamo eno enono, akumunge aku sipe tepa kenjimbe yembomo yuni yu kepe tepa kenjimbe.

Olionga Yemanga Imbime Lipu Ola Mundundupu Kapi Naa Nindemili Ungu Te (3:1
pulu polko kanani.)
3:18-23

¹⁸Eno enono konopuni kolo toko naa piliengi! Enonga yembo tene yuyu pilipelie, ma koleana yembomane ‘Olio pilipe konginjeli pelemo yemboma molemolo.’ ningu pilimele mele yuni aku sipe ‘Pilipe konginjeli yembomo molio.’ nimbe piliemu liemo ‘Aku sipu nimbu naa piliembo.’ nipili. ‘Mana yembomane na kanokolie ‘Aroma toli yembomo.’ ningu kanangi.’ nipili. Aku sipe nimbé kinie sike pilipe konginjeli yembomo molomba. ¹⁹Mana yembomane pilkulie ‘Akumu pilipe konginjelimu.’

^b 3:11 Kirasi ulke simu molemo ungu te Epesasi 2:20-21. ^c 3:14 inie yakondo 3:10-11.

^d 3:15 bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisim bek”. ^e 3:16 inie anjokondo 6:19, Pe-Korini 6:16, Epesasi 2:20-22, Ipuru 3:6, Ou-Pita 2:5.

ningu pilimele mele Pulu Yemone kanopalie ‘Kekelepa toli ulumu.’ nimbe kanolemo. Akumunge ungu te yunge bokune molemo, akumu isipe:

‘Yembo marene yemboma teko kenjingendo
enonga konopune pilipe konginjeli pelemomone
ulume telemele nalo

Pulu Yemone aku telemele ulume kanopalie
‘Aku pilkulie tekemelemonga eno enono melu leko
nomi suku mundukumili.’ nimbe kanolemo.’^f

nimbe molemo kanumu. ²⁰Akumunge ungu te pea molemola, akumu isipe:

‘Awilimuni pilipelie,
konopune pilipe konginjeli pelemo yembomane
konopuni pilimele mele eno naa lipe tapondomba.

‘Pilimele mele uluri molo.’ nimbe pilimo.’^g

nimbe aku sipe molemo. ²¹Akumunge altoko yemanga imbime kapi ningu liku ola naa mundundengi.^h Melema pali enonga. ²²Na Pollo kepe Apollosi kepe Pitaⁱ kepe, ma koleamo kepe konde mololi ulumu kepe kololi ulumu kepe, kinié lemo melema kepe pe lembe melema kepe, akume pali enonga; eno liku tapondongendo aku tapu yema kinie melema kinie pelemele; ²³eno Kirasinge yemboma, Kirasi Pulu Yemonga yemola, akumunge elo kinie olio kinie melema pali enonga kene anjo anjo talape yu-mele-mele manda molame!]^j

**Kirasini “Nanga Kongonomo Tende-Paa.” Nimbe Lipe Mundorumu
Yemanga Ungu Te
Kolomongo Awili 4**

*Awilimuni Yunge Kongono Tendeli Yema Telemele Mele Apurupe Pilimo Ungu Te
4:1-5*

4 ¹Apollosi olto molembolo mele yembomane pilku kanonge mele isipe: Olto Kirasinge kongono tendeli kendemandeselo molopolo, ungu ou lopi tepa perimume Pulu Yemone ou nimbe pára naa sirimu unguma^k nokopo yemboma nimbu silimbolo yeselo molembolo. ‘Aku siku yeselo molembele.’ ningu piliengi liemo papu. ²Yembo tene yembo tenga kongono tendelemo yembomone yunge awili nokoli yemone ‘Tei.’ nilimo mele paa mimi sipe pilipe tepili. Mimi sipe pilipe naa temu liemo kapola molo, eno pilimele. ³‘Nane kongono telio mele’ enone molo kote tendelemo ye tene kanoko apuruku ‘Mimi sipe tepa kondolemonje.’

^f 3:19 Jopo 5:13. ^g 3:20 Konana 94:11. ^h 3:21-23 ungu pulu te inie yakondo 3:1-9.

ⁱ 3:22 inie yakondo 1:12. ^j 3:22-23 inie yakondo 1:10,12, 3:5-9. ^k 4:1 inie anjokondo 11:25.

ningu, kanongi liemo uluri molo.’ nimbu konopu kimbu sipu naa molio. Nanu kepe telio mele naa apurulio. ⁴Nane nanga konopuni pilipulie ‘Pulu Yemone “Tei.” nilimo kongonomo tepolie, sike ulu te tepo naakenjilio.’ nimbu pilio nalo ‘Nane sike tepo naa kenjilio. Ye sumbi nilimu molio.’ nanu manda naa nimbo. ¹Nane kongono telio mele Awilimuni yuyu pilipe apurulimo. ⁵Akumunge, ‘Awilimuni omba kote piliepile.’ ningu nokoko molkolie isili-ou enone yembomane ulume telemele mele naa apurengi. Yu ombalie sumbulune pelemo ulume ‘Pa teline mona liepili.’ nimbe, yembomane ulume tengendo konopuni pilimele mele mona nimbe pára simbe. Aku temba walemonga Pulu Yemone olione telemolo mele pilipe apurupelie, tepo kondolemolo ulumenga, olio kapi nimbé.

Korini Kirasinge Yemboma Enono Enonga Imbime Liku Ola Mundoringi Ungu Te
4:6-13

⁶Angokeme, nane ‘Nokoli yembomanga ungume mimi siku pilku kongono teko kondangi.’ nikiru mele ‘Eno lipu tapondambo.’ nimbu ‘Apollosi oltone telembolo mele kanangi.’ nikiru. ‘Tembolo mele pe kanokolie ungu te pelemomonga’ pulumu eno manda sumbi siku piliengi!’ nimbu molio. Kanu ungumu isipe:

‘Pulu Yemonga bokune “Teangi.” nilimo mele
mindi mimi siku pilku teangi.
Enone ulu te lupe naa teangi.’

nimbe molemo mele pilkulie yembo tenga imbimu liku ola mundunduku yembo tenga imbimu toko manie mundunduku naa teangi. ⁷Eno ‘Awilime molemolo.’ nilimele angokeme, ‘Olio imbi molopili. Yembo lupema imbi naa molopili.’ nawene nimuye? Eno mele peanga lasingime Pulu Yemone, naa sirimuye? Pe tondolo lasingime Pulu Yemone simu liemo nambemune enonga imbime enono liku ola munduku kapi nilimeleye?

⁸ ‘Mele awisili koronga manda lsimulu. Minimunge, mele awisili nosipu kapola molemolo.’ ningu pilimeleye? ‘Koronga Kirasi kinie, kamako kingime molopo yemboma nokolemolo.’ ningu pilimeleye? Aku liemo olto pea aku sipu naa molemolo akumu keru. Nalo ‘Eno aku siku naa molemele.’ konopu lekeru. ‘Eno paa sike ye nomi kingime molemelanje papu. Aku lelkanje olto eno pea kingime molemela. Aku lelkanje papu.’ konopu lekeru. Nalo olio isili ou kingime naa molemolo. ⁹Olio molemolo, mele nane pilkirumu niembo: ‘Olio Kirasini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yema’ olio paa

¹ 4:4 bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ^m 4:6 Tena pelemonje naa pilimolo. Iungumu Giriki-ungune molemo mele pilku sundulimele. ⁿ 4:8 Osia 12:8, Lipe Ora Sirimu 3:17. ^o 4:8 Pollone ‘Korini yemboma paa iri tambo.’ nimbelle aku sipe ungu iko topa walserimu. ^p 4:9 bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”.

maniendopa.’ konopu lekero. Kote tendeko “Toko kondangi.” nilimele yemboma mele molemolo. ‘Yemboma konopu siku kanoko molangi toko kondangi.’ ningu penana sukundu mundulimele yemboma mele molemolo. Mana yemboma kinie angelloma kinie yembomane pali olio neme-neme ningu kanoko molemele. ¹⁰Kirasinge temanemo andopo nimbu silimolomonga yembomane olio ‘Ye aromama.’ nilimele nalo eno [Korini Kirasinge yemboma] ne ‘Kirasinge yemboma molemolomonga olio pilipe konginjeli pelemo yemboma molemolo.’ nilimele. Olio [Kirasini kongono sirimu yema] ndo “Eno enge te naa pelemo.” nilimele; enone enono ‘Olio enge paa pelemo.’ nilimele. Oliondo “Eno imbi naa molemo.” nilimele nalo enone enono ‘Imbi paa molemo.’ nilimele.

¹¹Olio [Kirasini ‘kongonomo tende-paa.’ nimbe lippe mundorumu yema] sike ou molorumulu mele kinié kepe we molemolo. Olio paa engelene kolopo, no wakane kolopo, mulumbale sungu-mengu nilime panjilimolola. Olio ‘paa mindili nongo, kolangi.’ ningu wale awisili kopene tolemele. Olio tenga taka lipu molomolo ulke te naa angilimo. ¹²[Kou mone lipu langi kinie melema limolondo] oliolio mindili sipu kongono telemolo. Yembomane olio iri toko “Molko kenjengi!” nilimele kinie olione pundu topo “Pulu Yemone eno tepa kondopili.” nilimolo;^q [Pulu Yemonga kongono telemolomonga] yembomane olio mindili silimele kinie pundu topo ungu te naa nimbu umbunema we melemele; ¹³yembomane olio ungu taka tondoko ningu kenjilimele kinie olione eno pundu topo ungu peangama nilimolo. Ou kepe, pe yandopa kinié kepe, yembomane ‘Olio yembo paa koropa, yembomane langi nurupulu toko telemelema mele molemolo.’ ningu pilimele.

Pollone Korini Kirasinge Yemboma Liepi-Liepi Topa Nirimu Ungu Te
4:14-21

¹⁴‘Eno pipili kolangi.’ nimbu nane iungumu pepána naatokoro. ‘Eno nanga paa konopu mondolio ambolangoma.’ nimbu ungu te liepi-liepi topo ipepámo tokoro. ¹⁵‘Eno Kirasinge ungumu mimi siku piliengi!’ ningu nokolemela tapu ye paa awisili, tene tausini mele, molemelanje enonga lapa awisili naa molemela. Nane Kirasi Yesusinge ungumu ou pulu pulu eno nimbu sirindu kinie ‘Temane peanga akumu sike.’ ningu tondolo munduku pilieringimunge na enonga lapamo molorundu, [eno nanga ambolangoma moloringi mele molemele,]. ¹⁶[Na enonga lapamo molio, eno nanga ambolangoma molemele] kene nane eno tondolo mundupu mawa tepolie nimbondo: ‘Ulu telioma kanokolie mimi siku manda manjiku teangi.’ nikiru. ¹⁷‘Aku teangi.’ nimbu Timoti eno molemelena ‘Opili.’ nimbu lipu mundukuru. [Yu Kirasinge yemo molopa yu-kinie

^q 4:12 LLuku 6:27-28.

olto Kirasinge kongono pea andopo telembolomonga₁ yu nanga konopu mondolio kangomo. Yuni Awilimunge kongonomo mimi sipe nokolemo. Nane Kirasi Yesusinge ungume pilipulie tepo molio mele altoko piliengi nimbe simbe. Na Kirasi kinie molopolie tepo molio mele kinie, Kirasinge yembo talapemanga^r andopo ‘Teangi.’ nimbu mane silio mele kinie, telu sipe. ₁Aku sipe mele Timotini eno altoko piliengi nimbe simbe.₁

¹⁸Enonga yembo marene ‘Pollo naa ombá.’ konopu leko kara puku mongo kondolemele. ¹⁹Nalo Awilimuni na “Pu.” nimu liemo na paa sike eno molemelena nondopo ombó. Ombolie kara puku mongo kondolemele yembomane ungu nilimele mele mindi pilimbondo naa ombó. ‘Eno sike tondolo te pelemonje ₁molo Pulu Yemonga kongono naa teko ungume we nilimelenje.’ nimbu kanombo ombó. ²⁰Pulu Yemo ye nomi kingi mologa nokolemo^s yemboma ungu mindi naa nilimele. Yunge tondolomone yunge kongono teko yunge yemboma sumbi siku molemele akumunge ₁ne kara puli yemboma sike tondolo pelemonje.’ nimbu kanombo. ²¹Nane eno nambolka uluri tembo kinie ‘Peanga.’ konopu lekemeleye? ‘Na ka-pulse membo ombo eno ka-pulsene topo mane simbo kinie peanga.’ konopu lekemeleye? Molo nane eno molongena ombo konopu mondopo taka lipu mane sipu kondo kolombo kinie ‘Peanga.’ konopu lekemeleye? Eno piliee.

Pollone “Kirasinge Korini Yemboma Kinie Ulu Kerime Wendo Orumume Munduku Siye Kolko “Kamu Manie Pupili.” Niengi.” Nirimu Ungu Te

Kolomongo Awili 5–6

Pollone “Enonga Angenu Tene Ambo Te Kinie Wa Ulu Kerinele Telemo Yemo Makorangi.” Nirimu Ungumu

Kolomongo Awili 5

Wa Ulu Kerinele Teli Ulu Te Kirasinge Korini Yemboma Kinie Perimu Ungu Te
5:1-5

5 ¹Eno-kinie wa ulu kerinele teli ulu te wendo olemo mele temane toko silimele akumu na pilkiru. Kanu ulumu ulsu molemele yembomane^t teko kenjilimele mele maniendopa, iulumu olandopa. Enonga ye tene lapanga ambomo yu lipa memba andolemo.^v ²Enonga angenu ye tene aku sipe telemomonga₁

^r 4:17 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^s 4:20 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”. ^t 5:1-11 Akumu umbune talo sipemo. Umbune kise pali inie yakondo 1:10 nimbe silimo. ^u 5:1 bokumunge alsena anjokondo “2. arapela lain”. ^v 5:1 ‘Yemonga anumu kolorumunje.’ ningu pilimele. Pe lapane altopa ambo te lipelie, pe lapa yu kolorumula.’ ningu pilimele. Kanu yemone terimumunge ungu mane te LLipai 18:8, UnguManema 22:30, 27:20.

enone ‘Olio yembo peangama molemolo.’ ningu enono nambemune kapi nilimeleye? [Enonga imbi liku ola munduku ulume telemele mele munduku siye kolkolie,] konopu keru panjiku kola teko, tepa kenjilimo ye kanumu ‘Eno kinie tapu topa naa molopili.’ ningu toko makoroko ulsu mundulimelanje papu. ³Sike nanga kangimu eno kinie naa molemolo nalo nanga konopumuni ‘Eno kinie molemolo.’ konopu lepolie, na pea molemelanje yunge kotemo pilipulie “Yu tepili.” nilke mele ou na pilipu molio. ⁴[Enone tenge mele pilkirumu niembo:] Olionga Awili Yesusi^wkinie maku toko molonge kinie na konopuni enonga maku tongemo nokombo none temba, olionga Awili Yesusinge engemo eno kinie molombala. ⁵[Aku sipu maku topo molomolo,] kinie ne tepa kenjilimo yemo ‘[Kurumenga nomi,] Setenene^x yu nokopili.’ ningu yu Setene liku siengi. [Ya mana, Setenene yunge kangimu tepa kenjimbe mindili nombá kinie,] yu konopu alowa tembanje. Pe, Awilimu omba yembomanga kote pilimbe walemonga ‘Yemonga minimu kolea kerine naa pupe mindili nomba, yu-kinie pea molopa kondomba.’ ningu yemo yu kinie aku siku teangi.

Pollone Kirasinge Korini Yembomando “Wa Ulu Kerinele Telemo Yemo Toko Makorangi.” Nirimu Ungumu (5:1 pulu polko kanani.)

5:6-13

⁶[Eno kinie ye te molemomone ambo te kinie tepa kenjipe molopili,] enone enono kapi nilimele akumu paa kapola naa telemo. Paa teko kenjilimele. Pillawa akoli mele isi pillawana mundukulie pillawa teko mimi telemele kinie isi paa wallo-koltene pillawa awisili akolemo mele^y eno naa pilimeleye? ⁷Akumunge, [Juda yembomane ou teringi mele pilkulie,] isi oume toko ltekolie, isi naa peli pillawa kondemo molangi. ‘Pulu Yemonga angellomone olio naa topa we omba pupili.’ ningu Juda yembomane sipisipi walomo toringi mele Kirasini ‘enonga sipisipi walomo mele molambo tangi.’ nimbe kolo wangopa kolondorumunge eno sike pillawa konde mele molemele. [Aku kene ne yemo ‘isi mele molemo.’ ningu yu makorangi,] ⁸Aku kene [Pulu Yemonga angellomone we omba pupe Juda yemboma naa torumu mele konopu siku pilingendo Juda yembomane isime pali liku lteringi mele,]^z Kirasi olionga nimbe kolondorumu mele konopu sipu pilimolondo ulu pulu kerime kinie tepo kenjilimolo ulume pali kinie ‘isi oume mele’ nimbu mundupu siye kolopo, yu kapi nimolondo Pulu Yemone ‘ulu kake telime’ nimbe kanolemo ulume tepo, ungu sikema mindi nimbu molamili. [Aku ulume pillawa isi naa pelimu mele,]

^w 5:4 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”, “28. nem”.

^x 5:5 bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”. ^y 5:6 bokumunge alsena anjokondo “49. yis”. ^z 5:7-8 Pillawa isi naa pelimu nonge mele ungu-manemo Wendo Oringi 12:14-20. Bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”, “48. yis” kananila.

⁹Nane ou pepá te topo sirindu akumu^a isipu nimbu topo sirindu: ‘Wapora toli yemboma kinie eno telune tapu toko naa molangi.’ nirindu kanumu. ¹⁰[_Nalo aku nirindumu,]_ ulsukundu molemele yembomane wapora toko, yembomanga melema kanoko yama mengo, yembomanga melema kolo toko wa liku, we melema ‘Olionga pulu yema.’ ningu liku anjiku popo toko melema kalko silimele yembomando naa nirindu. ‘Kanu yemboma kinie tapu topo naa molopo mundupu siye kolamili.’ nilimelanje ya ma koleamo kamu munduku siye kolemele, [_akumu manda molo,]_ ¹¹Nane pepá topo sirindumunge pulumu isipe: ‘Yembo tene “Na Kirasinge yembomo.” nimbelie wa ulu kerinele tepa, yembomanga melema kanopa yama memba, we melema lipe anjipe ‘Nanga pulu yema.’ nimbe popo topa melema kalopa sipe, yembomanga ungu bulkundu nindipe, no nomba kekelepa topa, yembomanga melema kolo topa wa lipe, temba yembo te kinie paa telune tapu toko naa molangi. Yembo tene ‘Na Kirasinge yembomo molio.’ nimbe aku sipe temba yembomo kinie telune langi paa naa nangila.’ [_nimbu pepá torundu kanumu,]_ ¹²Kirasinge yembo naa molko ulsu molemele yemboma telemele mele manda apurumboye? [_Akumu nanga kongono te paa molo,]_ Nalo Kirasinge yembo eno kinie molemelema kanoko apurunge kinie papu. Akumu paa sike enonga kongonomo. ¹³[_Kirasinge yembo talapena,]_ ulsukundu molemele yemboma Pulu Yemone yuyu kanopa apurumbe. [_Nalo eno Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele piliengi niembo. Kanu ungumu isipe:]_

‘Eno kinie telune tapu topa molemo yembo tene
ulume tepa kenjipe mindi tepa molomu liemo
kanu yembo kerimu toko makoroko ulsu mundengi.’^b

nilimo, [_aku mele pilku teangi,]

**Pollone Kirasinge Yembomane Kirasinge Yemboma Kote Naa Tendangi
Nirimu Ungu Te**

6:1-11

6 ¹[_Eno kinie umbune te pea pelemomonga kinié ungu te niembo:]^c Eno Kirasinge yembomanga tene Kirasinge yembo te kinie umbune te pelemo kinie nambemune ‘Pulu Yemonga yembo kake telime pilku apurengi.’ naa nimbe, eno mundupe siye kolopa ulsukundu pupe [_willisi,]_ kotena pupe kote tendelemoye? Akumu pipili naa telemo-na aku sipe telemoye? ²Molo [_pe kote walemo wendo ombá kinie,]_ olio Pulu Yemonga yembo kake telimene ma koleana yembomanga pali kote pilipu ulu

^a 5:9 Pep akumu nambe-eringimunge, olio naa pilimolo. ^b 5:13 Ungu-Manema 17:7, 19:21, 21:21, 22:21, 24, 24:7. Akune “toko makoroko ulsu mundengi.” nimbe naa molemo; “toko kondangi.” nimbe molemo. ^c 6:1-11 akumu umbune yepoko sipemo. Umbune kise pali inie yakondo 1:10nimbe silimo.

telemelema apurumolomo naa pilimelemonga^d ʼulsukundu puku kote tendelemeleye,ʼ? Sike olione pe aku sipu ma koleana yembomanga kote pilimoló liemo kinié nambemune enonga kote kangama eno enono manda naa pilimeleye? ³Pe mulu koleana angellomanga kotema olio pilimoló mele eno naa pilimeleye? Sike pe angellomanga kotema pilimoló liemo ya ma koleamanga ulu kangama manda sumbi sipu apurupu pilimolo. ⁴Pe ulsukundu yembomanga kote pilinge liemo eno Kirasinge yembomanga umbune te wendo olemo kinie enone nambemune ʼYembo koropa imbi naa molemoma.ʼ ʼkonopu lemele yembo ulsukundu molemele,ʼ yembomane ʼkote pilindengi!ʼ nilimeleye?^e ⁵Nane ʼEno pipili kolangi.ʼ nimbu aku nikiru. Eno ʼKirasinge ungunu,ʼ sike.ʼ ningu tondolo munduku pilimele yembomanga ye tene enonga kotema apurupe pilimbe ye pilipe konginjeli peli ye te naa molemoye? ⁶Enonga angenu tene angenu te ʼwillisi,ʼ kotena memba pupe ʼKirasi sike.ʼ ningu naa pilimele yembo ulsukundu molemelena memba pupe nambemune kote tendelemoye?

⁷Enone enonga yemboma kote tendelemele aku ulumuni eno Kirasinge yemboma telemele mele naa teko molemelemo lipé ora silimo. Enonga yembo tene enonga yembo te ulu te tepa kenjilimo kinie kanu yembomo nambemune we siye naa kolemeleye? Yembo tene yembo tenga melte kolo topa limo kinie nambemune kanu yembomo we siye naa kolemoye? ʼEno teko kenjilimele mele we siye kolemelanje papu.ʼ ⁸Nalo eno ʼkote tendelemele yemboma,ʼ enono kolo toko melema limele. Enono kepe angealime teko kenjilimele.

*Ulu Mare Teko Kenjilimele Yemboma Mulu Koleana Naa Punge Ungu Te
6:9-11*

⁹⁻¹⁰Teko kenjilimele yemboma Pulu Yemo ye nomi kingi molopa nokolemo koleana^f sukundu manda naa punge akumu eno naa pilimeleye? Iungu nikirumu mimi siku piliee. Paa kolo naa tokoro: Wapora andoko tolemele yemboma kinie, we melema anjiku ʼOlionga pulu yema.ʼ ningu popo toko melema kalko silimele yemboma kinie, ye tenga ambomo molo ambo tenga yemo kinie wa ulu kerinele telemele yemboma kinie, yema enono ulu kerinele teko, amboma enono ulu kerinele teko, telemele yemboma kinie, wa noli yemboma kinie, yembomanga melema kanoko yama meli yemboma kinie, no nongo

^d 6:2 Mateyu 19:28, LLuku 22:29-30. ^e 6:4 Giriki ungu telumunge ungu pulu talo pelemo. Yembo marene Giriki ungunu kanokolie 6:4 isiku mele topele toko tolemele: “Pe aku temolo kene eno Kirasinge yembomanga umbune te wendo olemo kinie enone enonga ye imbi naa molemo ye koropama kepe mako toko ʼUmbunemonga kote piliengi!ʼ nieyo. ʼKanu ye koropamane kepe enonga kote pilinge mele olandopa. Ulsukundu kote pilimele yemane kote pilimele mele maniendopa kanumu.ʼ” aku siku mele. ^f 6:9-10 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

kekelepa toli yemboma kinie, yembomanga ungu bulkundu nindeli yemboma kinie, kolo toko yembomanga melema limele yemboma kinie, aku telemele yemboma^g Pulu Yemone ye nomi kingi molopa nokolemo koleana manda suku puku naa molonge.^h Kanu unguumu 'kolo tokomo. Kanu ulume temolo kinie uluri naa temba.' ningu naa piliengi!ⁱ Ou enonga yembo mare aku siku teko moloringi nalo kinie 'Pulu Yemone enonga ulu pulu kerime' kulumiye tondopa, 'Eno yunge yemboma manjiku kene kake telime molangi.' nirimu. 'Awili Yesusi Kirasini sike olionga nimbe kolo wangopa kolondorumu.' ningu tondolo munduku pilieringimungeⁱ olionga Pulu Yemonga Minimuni eno kanopalie enonga ulu pulu kerime siye kolopa, 'konopu sumbi nimbe peli yemboma.' nimbe kanolemo.^j

**Olionga Kangimu Mini Kake Telimunge Ulkemo Kene Kangimuni Ulu
Te Tepo Naa Kenjemili Ungu Te**
6:12-20

¹² Enonga umbune te pea pelemo akumunge ungu te niembo: Yembo marene ningendo:^k "Nane ulu te teambo.' konopu liendu liemo manda tembo." 'nilimele. Akumu sike ungu manemane pali eno naa nokolemo, nalo 'Ulu telemelemanee pali eno naa lipe tapondolemo.' nikiru. "Ulume pali sike manda tembo. Ungu tene na manda pipi naasimbe." sike aku siku papu nilimele nalo^l 'Na meltene tondolo mundupe nokopili. Na meltenga kendemandemo molombo.' naa nimbo. ¹³ Yembo marene ningendo: "Langime olomonga mindi. Olomo langimenga mindi." nilimele,^m akumu sike nilimele nalo pe walse Pulu Yemone "Akume pali manie pupili." nimbé. 'Enone kangimuni waka kolemo ulume pali, wa ulu pulu kerinele ulume kepe we tengendo mindi aku siku nilimele nalo, Pulu Yemone kangimu tepalie "Kangimuni andoko wapura tangi." naa nirimu. Kangimu Awilimunge; kangimu Awilimuni nokolemo. ¹⁴ Pulu Yemo yunge tondolomone Awilimunge kangimuni kololimu, topa makinjinderimu, aku sipe mele olio, nga kangime, kepe pe topa makinjindimbela.ⁿ ¹⁵ Enonga kangime kinie Kirasinge kangimu kinie 'kangi telumu.'^o ningu naa pilimeleye? Aku liemo na 'eno, Kirasinge kangimu kinie ambo wapura tolimunge kangimu kinie lipu tere lendembo kinie mandaye? Paa manda

^g 6:9-10 Gallesia 5:19-21. ^h 6:9-10 Lipe Ora Sirimu 21:27, 22:14-15. ⁱ 6:11 bokumunge alsena anjokondo "28. nem", "6. Bikpela", "23. Krai". ^j 6:11 bokumunge alsena anjokondo "45. stretpela man". ^k 6:12-20 akumu umbune kise sipemo. Umbune kise pali inie yakondo 1:10 nimbe silimo. ^l 6:12 inie anjokondo 10:23, Romo 6:1-2, 15-18. ^m 6:13 Korini yembomane "Ulume pali manda temolo." ningendo aku siku niringinje. ⁿ 6:14 inie anjokondo 15:51-52, Epesasi 1:19-20, Ou Tesallonaika 4:16. ^o 6:15 Kangimunge ungu mare inie anjokondo 12:12-31 (12:27 mimi siku kanoko), Epesasi 4:1-16.

molo! ¹⁶‘Ye te ambo wapura tolimu kinie telune pelembele kinie elo kangi telumu.’ ningu naa pilimeleye? [Pulu Yemonga bokune,] aku sipe ungu te molemo kanumu. [Pulu Yemone nimbendo:]

“Aku ambo yeselo [telune pengelemonga,] elo yembo kangi telumu molongele.”^p

nirimu kanumu. ¹⁷Nalo Awilimu kinie konopu tenge sipe molomba yembomo yu kinie mini telumu mele molomba.^q

¹⁸Wa ulu kerinele teli ulumu kinie nondoko puku naa molangi. Yembo tene we ulu pulu keru telemo akumene kangimu ulu te naa telemo, nalo yembo tene wa ulu kerinele telemo kinie yunge kangimu yuyu tepa kenjilimo. ¹⁹‘Enonga kangime Mini Kake Telimunge ulke suluminia kake telimu.’ Pulu Yemone kanu Minimu eno sirimu lsingi, enonga konopune molemo.’ ningu naa pilimeleye? Akumunge eno enono naa nokolemele; ²⁰[Pulu Yemone,] mele paa awili tene^s eno topo topa lsimu. Aku terimu kene enonga kangimene [ulu telemeleman,] Pulu Yemonga imbimu liku ola mundunduku kapi niengi.

Pollone Yema Ambo Liku Amboma Ye Pulimelemonga Ungu Te Mane Sirimu Ungumu

Kolomongo Awili 7

Yema Ambo Liku Amboma Ye Pulimelemonga Ungu Te Pollone Nirimu Ungu Te 7:1-16

7 ¹Kinié enone na pepá toko sikulie walsiku pilieringi ungumenga pundu topo niembo:^t [Ungu te walseringimunge inikiru,] Ye te ambo naa limo akumu papu. ²Nalo [ye ambo naa lili marene,] amboma kinie wapura toko andolemele kene yema yu mele mele ambo liku, amboma yu mele mele ye pang. ³⁻⁴Ambo tene yunge yemondo “Pea peambili.”

p 6:16 Ou Pulu Pulu 2:24. **q 6:16-17** Epesasi 5:21-33. **r 6:19** ungu pulu inie yakondo 3:16-17. **s 6:20** Pulu Yemone ‘Yunge Malo olionga nimbe kolo wangopa kolondopili.’ nimbe olio sirimu kanumu; inie anjokondo 7:23, Ou Pita 1:18-19. **t 7:1-40** Korini yembomane pep toko ungu mare Pollo walseringimenga Pollone eno nimbe sirimu mele ungume isipe: Te: Yema ambo liku, amboma ye pulimelemanga ungu mare (7:1-40); te: yembomane we-melema langi popo toko koyoko siringi langime Kirasinge yembomane noringimunge ungu mare (8:1-11:1); te: Kirasinge yemboma maku toko molkolie kapola tenge mele ungu mare (11:2-16); te: Awilimunge langimu nongo kenjeringimunge ungu mare (11:17-34); te: Pulu Yemonga Minimoni tondoloma sirimu kinie teringimunge ungu mare (12:1-14:40); te: Kirasinge yemboma kolkolie lomboroko ola molongemonga ungu mare (15:1-58); te: Jerusalemme yemboma liku tapondongendo kou-mone liku maku tongemonga ungu mare (16:1-11); te: Ye Apollosi eno moloringine omb monga ungu te (16:12).

nimbé kinie yemone “Kapola. Pea peambili.” nipili. Aku sipela, ye tene yunge ambomondo “Pea peambili.” nimbé kinie ambomone “Kapola. Pea peambili.” nipili.⁴ Akumu ambo yeselonga ulu pulu te kanumu. Ye puli ambomone yunge kangimu yuyu mindi naa nokolemo; yunge kangimu menu yemongala. Aku sipela ambo lili yemone yunge kangimu yuyu mindi naa nokolemo; yunge kangimu menu ambomongala. [Akumunge ambomone molo yemone “Pea peambili.” nimbé kinie “Molo.” ningele aulke te naa lemo.]⁵ Ambo yeselo we molembele kinie yemone molo ambomone menundu “Telune peambili.” nimbé kinie menuni “Molo.” nimbé kapola naa temba nalo elone konopu telune pupili molkololie “Wale mare telune naa pepolo, kanu walemanga Pulu Yemo kinie ungu nimbu mawa tepo molambili.” ningu, ningu panjikululie kanu walemanga telune naa pengele kinie uluri molo. Pe “Telune naa peambili.” ningu, ningu panjingele walema pora nimbé kinie ‘Wale awisili “Molo.” nimbulu telune naa pembolo kinie Setenene’ olto omba kondi tomba kinie kangimu nokopo naa kondombolonje.’ ningulu altoko telune peangili.⁶ Nane aku nikirumu ‘Eno lipu tapondambo.’ nimbu nikiru. ‘Enone [ye puku ambo liku] teangi.’ nimbe ungu mane aku sipe te naa pelemo.⁷ Nalo nane ‘Peanga.’ konopu lekero mele isipe: ‘Na [ambo naa lipu] we angilio mele yemboma aku siku yema ambo naa liku, amboma ye naa puku, telemelanje papu.’ konopu lekero. Nalo Pulu Yemone [yuyu konopuni pilipelie] yemboma tondoloma yu mele mele moke tepa silimo. ‘Yembo te ulu te tepili.’ nimbe tondolo te sipe, ‘Yembo te ulu te tepili.’ nimbe tondolo te sipe, aku sipe tondoloma yu mele mele moke tepa silimo limele.’^w

⁸ Ambo ye naa pulime kinie, ye ambo naa lilime kinie, ambo wayema kinie, nane enondo isipu nikiru: ‘Na ambo naa lipu we angilio mele eno aku siku we angiliengi liemo papu.⁹ Nalo ye mare ‘Ambo te pea pelembelanje paa papu.’ konopu lemele yema ambo lingi liemo papu. Ambo mare ‘Ye te pea pelembelanje paa papu.’ konopu lemele amboma ye pungi liemo papu. Kangimuni aku siku wakane kolko aku siku tengendo mindi konopu kimbu siku molonge kinie paa kapola molo. Aku tenge yemboma yema ambo liku amboma ye puku tenge kinie papu.’ nikiru.

¹⁰ Ambo yemandu nane ‘Ulu te teangi.’ nimbu ungu mane te sikiru. Akumu sike na nanu naa nimbu sikiru. Nimbo tekero akumu Awilimunge ungu mane te. [Akumu isipe:] ‘Ambomane enonga yema munduku siye naa kolangi.¹¹ Molo ambo te yunge menu yemo sike mundupe siye

⁴ 7:3-4 Pisini-ungune 7:3 molemo lupe. Giriki-ungune kinie Ingilisi-ungune kinie molemo mele ya torumulu. ^v 7:5 bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”. ^w 7:7 Mateyu 19:11-12.

kolomu liemo ye te naa pupe kamu we molopili. Molo ‘Altopo ye pambo.’ konopu liemu liemo yunge yemo molombana kelepa pupili, konopu telune pupili molangili. Yema enonga amboma “Paa.” ningu naa makorangi.’ nikiru.

¹²⁻¹³ Ambo ye marendo nane isipu pilipulie nikiru: ‘Kirasinge ye te yunge ambo limomo ‘Kirasinge ungumu sike.’ nimbe naa pilimo ambomo molemo nalo ‘Telune molambili.’ nilimo liemo kanu yemone yunge ambomondo “Pu.” nimbe naa makoropili. Kirasinge ambo te ye pulimo yemo ‘Kirasinge ungumu sike.’ nimbe naa pilimo yemo molemo nalo ‘Ambomo kinie tapu topo molombolo kinie peanga.’ konopu lemo liemo ambomo yunge yemo mundupe siye kolopa naa pupili.’ nikiru. (Aku nikirumu nanu konopuni pilipulie nikiru. Awilimuni ungu te nimu-ne pilipulie naa nikiru.) ¹⁴ Nane aku nikirumunge pulumu isipe:] [Kirasinge] ambo tenga yemo ‘Kirasi sike.’ nimbe naa pilimo yemo Pulu Yemone kanopalie ambomo kinie telune molembelemonga yemo kepe kanopa sewe anjimbela. [Kirasinge] ye tenga ambomo ‘Kirasi sike.’ nimbe naa pilimo ambomo Pulu Yemone kanopalie yemo kinie telune molembelemonga ambomo kepe kanopa sewe anjimbela. Aku sipe naa kanolkanje elonga ambolangoma kepe kanopalie ‘Eno kalaro mololi ambolangoma. Nanga molo.’ nimbe kanolka. Nalo [Kirasinge ambomanga yema kinie Kirasinge yemanga amboma kinie kanopa ‘Nanga yembo kake telime.’ nimbe kanolemomonga] enonga ambolangoma kepe kanopalie ‘Nanga ambolango kake telime.’ nimbe kanolemola.

¹⁵ Nalo ‘Kirasi sike.’ ningu naa pilimele amboma kinie yema kinie yu mele mele konopuni pilkulie “Pu.” ningu makoronge kinie molo enono ulsu pulimele liemo pipi siku “Molo.” naa niengi. Aku tengi liemo ‘Kirasi sike.’ ningu pilimele yema kinie amboma kinie enonga menupili kinie ‘ka ulkena mele peangi.’ nimbe ungu mane te naa pelemo kene pangi we siye kolangi. Pulu Yemone “Taka liku molangi.” nilimomonga [“Telune naa molamili.” ningi liemo karaye teko “Telune tapu topo molamili.” naa niengi.] ¹⁶ Kirasinge ambo tene ‘Nanga yemo konopu alowa tepa Kirasinge yemo molombanje.’ nimbe yemo-kinie taka lipe molopili. Kirasinge ye tene ‘Nanga ambomo konopu alowa tepa Kirasinge ambomo molombanje.’ nimbe ambomo-kinie taka lipe molopili. [Taka liku molonge kinie ulu te wendo ombá mele eno naa pilimele kene ungu te naa ningu taka liku molangi.]

Olio Pulu Yemone “Molaa.” Nirimu Mele Aku Sipu Molamili Ungu Te
7:17-24

¹⁷ [Ungu pulu te pilipulie nikiru akumu isipe:] Pulu Yemonga yemboma naa moloringi kinie ou Awilimuni mako topa ‘Aku siku molangi.’ nirimu-ne enone yu mele mele aku siku molangi Pulu Yemone ‘Eno nanga

yemboma molangi waa.’ nirimu mele kinié kepe Pulu Yemonga yemboma molkolie aku sikula molangi. Aku ungu manemo Kirasinge yembo talapema^x pali nimbu silio.^y

¹⁸ [Isipu mele nikiru:] [Pulu Yemone] ‘Nanga yemo molani ou.’ ou naa nipili kanu yemo [Juda yemo molemomonga yu] kangi te kopiseli ye te^z molomu liemo kapola Pulu Yemone ‘Nanga yemo molani ou.’ nimbé kinie yuni ‘Kangi kopiseli yemo molio mele naa molambo kene kangimu tepo mimi teambo.’ naa nipili. Molo ye te kangi te naa kopiseli ye te molopili Pulu Yemone ‘Nanga yemo molani ou.’ nimu liemo yu altopa ‘Kangi kopiseli ye te molambo kene kangi te kopisiembo.’ naa nipili. ¹⁹Kangi kopisilimele ulumuni uluri naa telemo; kangi naa kopisilimele ulumuni uluri naa latelemo. Pulu Yemone “Teaa.” nilimo ungume pilku liku telemele aku ulumu mindi tondolo te pelemo. Akumu mindi Pulu Yemone kanopa yemboma apurulimo.

²⁰Aku kene Pulu Yemone ‘Eno nanga yemboma molangi waa.’ ou naa nipili moloringi mele kinié yunge yemboma molkolie aku siku molangi.

²¹[Aku sipu nikirumunge ungu pulumu isipe:] Nu kongono we tendeli kendemande yembo te molani Awilimuni ‘Nanga yembomo molani ou.’ nirimuye? Aku siku molorunumunge nunge konopune umbune te naa pepili. [Aku siku we teko molonu liemo uluri molo.] Molo nu kendemande kongono naa teko we moloni aulke te wendo omu liemo kapola nu aku siku wendo puku we molani. ²²Yembo te kongono we tendeli kendemande te molopili Awilimuni ‘Nanga yembomo molani ou.’ nimu liemo kinié yu Awilimunge we mololi yembomo molemo;^a kendemande kongonomo naa tendepa we molopili Pulu Yemone walserimu yembomo kinié yu Kirasinge kendemande kongono tendeli yembomo molemo kene [kendemande molemele yemboma konopune umbune te naa pepili molangi]. ²³Pulu Yemone eno [pali] mele paa awili tene topo topa lsimu^b kene eno yembo

^x 7:17 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^y 7:17 inie olakondo 7:10-16 nirimumunge ungu pulumu ya 7:17,20,24 molemo. ^z 7:18 bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”. ^a 7:22 Pollone ‘Kendemande yemboma Awilimunge yemboma molemelemonga kendemande yemboma naa molangi.’ nimbe naa nirimu. (Akumunge ungu mare ya 7:21, Epesasi 6:5-8, Kollosi 3:22-25, Ou-Timoti 6:1-2, Pillimono kinie nilimo mele kanani.) Ya 7:22 nikimu akumu ungu iko mele topalie, ‘Kendemandema Awilimunge yemboma molemelemonga enonga ulu pulu kerime manie pulimo, kinié ulu pulu kerime kinie Setene kinie akumene kanu kendemandema naa nokolemomonga eno sike we yemboma mele molemele.’ nimbe nirimu. ^b 7:23 ungu pulu te inie yakondo 6:20.

tenga kendemande kongonomo naa tendangi.^c 24 Angokeme, Pulu Yemone ou olio naa walsepili molorumulu mele kinié aku sipu Pulu Yemone olio lipe tapondopa nokopili aku sipu molamilila.

**Ambo Ye Naa Pulime Kinie Ye Ambo Naa Lilime Kinie Kanu
Yembomando Pollone Ungu Te Nirimu Ungumu
7:25-40**

25 ǁEno pepá toko na sikulie, ambo ye naa pulimelema kinie ye ambo naa limelema kinie tenge mele walsiku pilieringi mele kinié ungu te niembo:ǁ Aku walsikimilimunge ungu te Awilimuni olio mane naa sirimu. Nalo nanu konopuni pilipulie ‘Teangi.’ konopu lekero mele niembo. Nimbo kinie Pulu Yemone na kondo kolopalie ‘Ungu sikema mindi andoko mane si.’ nimbe na tondolo sirimumunge kinié nimbo mele pilkulie ‘Sike nikimu.’ ningu piliengi liemo manda. 26 ǁNa konopu lekero mele kanu yemboma enondo niembo:ǁ ‘Kinié walemonga umbune awisili wendo olemomonga ǁambo ye naa puku ye ambo naa liliǁ yemboma ou molemele mele pe aku siku we molongi liemo papu.’ konopu lekero. 27 Nu ambo lsinu liemo ‘Ambomo pupili.’ nini aulke te naa koroyo. Molo nu ambo naa lili ye te molonu liemo ‘Ambo te liembo.’ ningu konopu liku naa mundeni. 28 Molo nu ambo linu liemo ulu pulu keru te naa teleno. Ambo wenepoma ye pungi liemo akumu ulu pulu keru te naa latelemele. Nalo ‘Amboma ye puku yema ambo linge kinie eno kinie umbune awisili wendo ombá.’ nimbu pilipulie ‘Aku ulu umbunema eno kinie wendo naa opili kene aku siku naa tengi liemo papu.’ nimbu nikiru.

29 Angokeme, nane nikiru mele isipe: Walema nondopa pora nimbé tekemo kene wale laye-koltalo pekemo aku walemanga ye ambo lilimene ambo naa lili yema mele molangi. 30 Yembo kola telemelema kola naa teli yemboma mele molko, konopu siku molemele yemboma konopu naa siku molemele yemboma mele molko, melema topo toko limele yemboma yembo melema naa nosiku we molemele yemboma mele molko, 31 ma koleana melemane ulume telemele yemboma aku melema konopu kimbu siku naa molangi. Ya ma koleamo kinie melema kinie, kinié lemo kanolemolo melema, pora nimbé tekemo, ǁaltopa konde te wendo ombá tekemo kene aku sili yemboma mele molangiǁ.

32 ‘Mele awisilini enonga konopume kundupe memba naa andopili.’ konopu lepolie ǁaku sipu nikiruǁ. Ye ambo naa limomone Awilimuni kanopa peanga

^c 7:23 Ya 7:20 akune ‘Kendemande yembo molemelema pe Kirasinge yemboma molemele kinie kendemande yemboma we molongi liemo uluri molo.’ nirimu akumu sike nirimu, nalo ya 7:23 kinie 7:22a kinie ungu iko mele topalie, ya 7:23 yuni kendemande yembomando mindi naa nirimu. Yuni Kirasinge yembomando pali nimbendo: ‘Ulsukundu yembomanga ungume pilkulie “Teaa.” nilimele mele tengendo Pulu Yemonga ungume naa pilku naa tengi liemo paa kapola molo. Aku naa teangi.’ nimbe nirimunje. Mateyu 22:21 kananila.

kanolemo ulume mindi tembando konopu kimbu silimo. ‘Awilimuni konopu sipili.’ nimbelie aku ulume mindi tepa molemo. ³³Nalo ambo limo yemone ya ma koleamonga melema konopu kimbu sipe, ‘Ambomo konopu sipili.’ nimbe yu kanopa peanga kanomba ulume pilipe tepa molemo. ³⁴Aku telemomonga yu konopu talo tepa lipi mundulimo. Ambo ye naa puli molemelema kinie ambo wenepoma kinie enone Awilimunge ulume mindi konopu kimbu siku molemele. Enonga kalkundu kepe minikundu kepe ‘Awilimunge mele kake telimu liepili.’ ningu molemele. Nalo ambo ye pulimene ya ma koleamonga melema konopu kimbu siku, ‘Yema konopu siengi.’ ningu enonga yema kanoko peanga kanonge ulume teko molemele. ³⁵Nane ‘Eno molko kondoko, umbune te naa pepili molangi lipu tapondambo.’ nimbu “Aku siku teangi.” nimbu nikiru. Enonga ulu tenge aulkemo pipi simbondo naa nikiru. ‘Alieli Awilimunge ulume mindi konopu kimbu siku teko, ulu sumbi nilime mindi teangi.’ nimbu aku sipu nikiru.

³⁶‘Aku sipe nalo, ye te ambo wenepo te kanopalie ‘Aku ambo wenepomo limbo.’ nimbe ou nimbe panjipelie pe [Kirasinge yemo molopalie] konopu alowa tepalie ‘Naa liembo mangali aku tembo kinie ambomo tepo kenjimbonje.’ nimbe pilipelie ambomo limu liemo uluri molo. Molo yunge konopumuni ‘Ambomo paa lilke.’ konopu liemu liemo yu ambomo paa kamu lipili.^d Ambo kanumu kamu limu liemo aku tembamo ulu te tepa naa kenjimbe. ³⁷Molo ye tene ‘Ambo wenepomo paa naa limbo.’ nimbe yunge konopumuni tondolo mundupe pilimu liemo, ‘Ambomo paa lipili.’ ninge aulke te naa liemu liemo, yuni yunge kangimuni waka lembamo yuyu manda mimi sipe nokomu liemo, kapola, yuni ambomo naa limbe kinie yu kepe ulu akumu tepa kondombala.^e ³⁸Aku liemo ye tene ‘Ambo wenepo te lipili.’ ningu ou ningu panjingemo kamu limu liemo akumu tepa kondolemola. Nalo ye tene ‘Ambo wenepo te lipili.’ ningu ou ningu panjingemo naa limu liemo [Awilimu manjipe pilipe lipi molombamonga] akumu paa ulu olandopa peangamo.^g

³⁹[Ungu mane te isipe mele pelemo:] Ambo tenga yemo ou naa kolomba kinie yu yemonga menu molemo, pe ye te lupe manda naa pumbe. Nalo menu yemo kolomba kinie ‘Ye te lupe pambo.’ konopu liemu liemo yu manda pumbe.^h ‘Ye te lupe naa pupili.’ ningu pipi singe aulke te molo, nalo yu ye pumbemo ‘Awilimu sike.’ nimbe tondolo mundupe pilimbe ye te pupili.ⁱ ⁴⁰Nalo na nanu isipu pilkiru: ‘Yu kelepa ye te naa pumu liemo

^d 7:36 inie nondopa 7:9. ^e 7:37 32 Mateyu 19:11-12. ^f 7:38 inie yakondo 7:32 mele.

^g 7:36-38 akumu Giriki-ungune molemo mele pilipu sundulimolo. Marene pilkulie, ‘“yemo” nilimo akumu ambo limo yemo molo. Yemo yu ambo wenepomonga lapa.’ ningu pilimele. Akumunge ‘Ambo wenepomonga lapane “Simbo.” nimu liemo mandala. Molo “Naa simbo.” nimu liemo mandala.’ ningu, ‘Giriki-ungune aku sipe nilimo.’ konopu lemele. ^h 7:39 Mateyu 19:5-6, Romo 7:2-3. ⁱ 7:39 Pe Korini 6:14. Kolomongo Awili 8 Ungumu Kurume langi popo toko koyoko siringi langime noringimunge ungu te inie anjokondo 10:23-32. Langime apuruku pilku noringimunge ungu pulu mare Romo 14.

yu paa olandopa konopu sipe molomba.’ konopu lekeru. Aku nikirumu ‘Pulu Yemonga Minimuni na “aku siku ni.” nikimu-ne pilipulie iungumu eno nimbu sikiru.’ konopu lekeru.

**Yembomane We Melema “Olio Nokonge Pulu Yema”
Ningu Anjiku Popo Toko Langime Kalko Silimele Langime
Kirasinge Yemboma Nonge Kinie Manda Molo Molonje,
Akumunge Ungu Te**

8:1–11:1

**Pulu Ye Kolo Tolime Melema Popo Toko Kalko Siringimunge Ungu Te
Kolomongo Awili 8**

8 ¹Kinié ulsu molemele yembomane we melema anjiku “Olio nokolemele pulu yema.” ningu langi popo toko kalko silimele langimenga unction te eno Korini yembomane pepá toko na siku walseringimunge ungu te niembo:^j Eno marene, “Aku ulumu temolo mele, olio pilipe konginjeli pelemo.” unction. ‘Akumu sikenje nalo, ‘Pilipe konginjeli’ aku ulumuni ‘Olio kara pangí.’ nilimo; yemboma konopu mondoli ulumuni yemboma ‘Kirasi sike.’ ningu pilimele ulumu tepa tondolo mundundulimo. ²Ye tene ‘Na akumu paa pilipu kondolio.’ konopu lemo yemo yunge pilipe konginjelimu ou mimi sipe naa pelemo. ³Nalo ye tene Pulu Yemo konopu mondolemo kanu yemo Pulu Yemone yu paa kanopa imbi silimo. ⁴Aku kene we melema anjiku “Olio nokolemele pulu yema.” ningu langi popo toko kalko silimele langime unction yemboma, nongemonga ungu te niembo: Eno kinie olio pilimolo, ‘Melema anjikulie “Olio nokolemele pulu yema.” nilimele aku melema sike melte molo; we kolo toko anjilimele. Pulu ye awisili naa molemele; telu mindi molemo.’ akumu olio pilimolo. ⁵Molo yembomane “Pulu yema” ningu, “Awilime.” ningu popo tolemele pulu ye awisili nalo sike mulu koleana molo ma koleana sike molemelanje kepe ⁶olio unction yembomane, pilkimulu, ‘Pulu Ye telumu mindi molemo.’^k Yu olionga Lapa. Yu mindi melemanga pali Pulu Yemo. Olio ‘yunge yemboma mindi molangi.’ nirimu-ne yunge yemboma molemolo. Awili telumu mindi molemo, akumu Yesusi Kirasi. Yuni melema pali terimu; konde mololi ulu pulumu yuni olio unction yemboma, silimo.’ nimbu pilimolo.^l

⁷Akumu unction mare pilimolo, nalo unction yembo mare akumu naa pilimele. unction yembo marene kanu pulu ye kolo tolime

^j **8:1** (8:1-11:1) akumunge ungu pulu te inie yakondo 7:1. ^k **8:5-6** bokumunge alsena anjokondo “13. God, god giaman”. ^l **8:6** Ipuru 2:10, Lipe Mundorumu Yema 4:24, Jono 1:3, Kollosi 1:16.

‘Olio nokolemele pulu ye sikema.’ ningu pilieringi mele kinié kepe aku siku pilkulie, ulsukundu yembomane we melema popo toko langi kalko silimele langi kanume nongolie, ‘Imu pulu ye sikema popo toko kalongi.’ ningu pilkulie nolemele kinie eno mimi sipe konopu naa pelemo. Eno mimi sipe konopu naa pelemomonga ‘Tepo kondokoro molo tepo kenjikirunje.’ ningu konopu awisili liku mundukulie ‘Kanu langime nolemolomonga olionga konopukundu tepo kalaro mondolemolo.’ ningu pilimele. ⁸Nalo langi nolemolo akumene olio Pulu Yemo molemona nondopa naa memba pulimo. Langi naa nolemolo ulumuni Pulu Yemone olio kanopalie ‘Ulu te teko kenjikimili.’ nimbe kanomba ulu te naa telemo. Molo langi nomulu liemo Pulu Yemone olio kanopalie ‘Ulu te teko kondokomele.’ nimbe naa lakanomba. [Langimene Pulu Yemone ‘olio molko kondokomele molo molko kenjikimili.’ nimbe kanomba ulu te naa telemo.]

⁹Nalo mimi siku kanaa! ‘Langi te kapola nomolo.’ konopu lekolie nonge kinie uluri naa temba nalo enone ‘Aku sipu temolo kinie Kirasinge yembo te konopu tondolo naa pulimo yembo tene kanopalie ‘Aku langime nombó kinie tepo kenjimbo.’ konopu lembe langime nombánje.’ ningu pilkulie [mimi siku pilku nangi]. ¹⁰Enonga [pilipe kondolemo yembo te] melte ulke tenga anjiku “Nanga pulu yemo.” ningu popo tolemele melemonga ulkena pupe pulu ye kolo tolimu popo toko langi kalko singe langime nombá kinie [Kirasinge] yembo te konopu tondolo naa pupe mimi sipe naa pilimo yembo tene kanopalie ‘Yu langi akume pupe nokomo mele na akumu nombó kinie uluri naa temba.’ nimbe pilipelie yu kepe sukundu omba kanu langi pulu ye kolo tolimu popo toko kalonge langi mare nombála. ¹¹Enonga yembo te ‘Pulu ye kolo tolime uluri molo. Langi popo toko aku melema silimele langime uluri molola.’ nimbelle langime nombámonga Kirasinge yembo konopu tondolo naa pulimo yembomo, yunge angenu, Kirasi yunge nimbe kolo wangopa kolondorumu kanu yembomo, ‘Kamu ulu pulu kerime tepa, kamu mindili nomba molopa kenjimbe.’ nimbelle aku temba. [Akumu kapola naa temba.]^m ¹²Enone aku siku enonga angenu te konopu tondolo naa pulimo yembomo teko kenjiku, yunge konopumu teko embambo silimele kinie Kirasi teko kenjilimelela. ¹³Akumunge langi noliomane nanga angenumu ‘molopa kenjepili.’ nilio liemo kapola na aku langime altopo paa naa nombó. Nane ulu te tembomonga yu ulu pulu kerime temba liemo na ulu akumu paa kamu naa tembo.ⁿ

^m 8:11 Romo 14:15b. ⁿ 8:7-13 Lipe Mundorumu Yema 15:20,29, Lipe Ora Sirimu 2:14,20.

**Yesusini “Nanga Kongonomo Tende-Paa.” Nimbe Lipe Mundorumu
Yemane Manda Tenge Mele Ungu Te
Kolomongo Awili 9**

*Yesusini Pollo “Kongono Tende-Pou.” Nimbe Lipe Mundorumu Yemo Molopa
Kongono Terimumunge Mele Kaloli Te Naa Lsimumunge “Papu Naa Likiru.”*

Nirimu Ungu Te

9:1-18

9 ¹Eno marene “Pollo Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye te molo.” nilimelemonga ungu te niembo:^o Na molio mele eno kanolemele. Ungu mane tene molo ulu tene na manda nokopalie tembo mele pipi simbeye? Na Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye te naa molioye? ¹ “Yesusini ye mare “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yemane yu kanoringi.” nikimili akumu, na olionga Awili Yesusi na naa kanorunduye?^p Nane Awilimunge kongonomo andopo tenderindumunge eno Kirasinge yemboma naa molemeleye? ² Andopo naa tendelkanje yunge yemboma molemelaye? ² Yembo marene ‘Na Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye te molo.’ konopu lemele nalo ‘enone aku siku ningu naa pilimele.’ konopu lekero. Eno Awilimunge yemboma molemele ulumuni na Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu yemo^q molio mele lipe ora silimomonga ³ ‘Aku sipe yemo naa molemo.’ ningu pilinge aulke te molo.]

³ Nane ulu tepo molioma apurukulie ⁴ ‘Aku sili ye te naa molemo.’ ningu pilimele, yembomando nane aku sipu pundu topo niembo:’ ⁴ ⁴ ‘Olio Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yemane kongono tendelemolomonga, mele kalonge mele, no kinie langi kinie namili siengi.” nilimelanje ‘Manda molo.’ konopu lemeleye? ⁵ Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu ye wema kinie, Awilimunge angenupili kinie Pita^s kinie pea teringi mele na aku sipu Kirasinge talapena ambo lipu pea andolkanje manda moloye? ⁶ Molo Banapasi oltone mindi^t Awilimunge kongono andopo tendelembolomonga

^o **9:1** Pe-Korini 12:11-12, Galesia 1:1, 1:15–2:10. ^p **9:1** Yesusi lipe mundorumu yema yu lombili andoko yu kanoringi kinie Pollo kango yemo molopa yu wale mare kanorumunje? Naa pilimolo. Nalo yu sike kanorumu temane te LipeMundorumuYema 9:1-6 (22:6-16, 26:12-18). ^q **9:1-2** bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^r **9:3** ‘Pollone ya nirimu ungumu kinie yakondo 9:2 nirimu ungumundu nirimu.’ konopu lemele. Nalo marene pilkulie ‘Inie maniekondo 9:4 nirimu mele nimbendo nirimu.’ konopu lemele. Molo talo pea mandanje? ^s **9:5** Pita akumu Giriki-ungune “Sipasi” nimbe molemo. Akumu inie yakondo 1:12, 3:22. Yuni ambo lsimu ungu te Mako 1:30. ^t **9:6** Banapasi kinie Pollo kinie elone Awilimunge kongonomo pea teringili temanemo Lipe Mundorumu Yema 13:1–15:23.

mele kalolimu naa lipulu, Awilimunge kongonomo kinie kou kongonomo kinie tere lepo tepo molebolomo ‘Manda.’ konopu lekemeleye?
 ǁYesusini lipe mundorumu ye wemane mindi Pulu Yemonga kongonomo telemelemonga mele kalolime limele mele Banapasi olto aku sipu manda naa limboloye?ǂ

7Ami ye nawene ami kongono tepalie yuyu langi korole moye? No waene ponie ye nawene tepalie yunge waene mongoma yuyu kepe naa nolemoye? Ye nawene kongi sipisipi ari topalie sipisipi ame naa nolemoye?

8Yembomane konopu lemele mele mindi pilipulie aku sipu nikiru mele sikela. Nalo aku nikiru mele ungu mane te molemola. 9Ungu mane te Mosisini ungu manema sirimu bokune torumu^u mele isipe:

“Rasi-witi mongoma wendo pupili.’ ningu
 kongi kaoma witi unjoma
 andoko kambilinge kinie
 ‘Eno witi mare naa nangi.’ ningu
 kerema pipi singe kinie
 kapola naa temba kene pipi naa siengi.
 ǁKongi kaoma witi nonge tenge kinie
 ‘Enonga mele kalolimu papu nokomele.’
 ningu siye kolangi.’”

nirimu. Pulu Yemone aku sipe ungu mane sirimumu kongime nokoko kondonge mele konopuni pilipelie aku sipe nirimuye? 10Olio ǁyunge kongonomo tendelemolo yemaǂ konopuni pilipelie kanu ungumu olionga ǁpeaǂ naa ninderimuye? Yembo tene ponie tembando ma akulimo yembomo kinie, ǁrasi-witi kanu poniena wendo omba tolemo kinieǂ yembo tene ǁlipe maku topaǂ rasi-witi kilu tolemo yembomo kinie, peaselo^w “Tembolo kinie poniena langime nombolo.’ ningu kongono telemele mele Mosisini olionga nimbe bokune aku sipe tondorumu. 11Olione enonga minimenga langi peangama andopo panjindilimolo kene enone olionga kangikundu langime singe kinie manda moloye? ǁEnonga minimenga langi umbu tondorumulumunge olio liku tapondoko langi silimelanje papu.ǂ 12ǁWeǂ ye marene eno ǁKirasinge ungumu mane sikulieǂ “Mele kalaa.” ninge kinie mele kalongi liemo enondo olione “Mele kalaa.” nilimelanje enone olio paa melema papu naa kalemelaye?

Sike “Mele kalaa.” nilimela kinie silimela nalo mundupu siye kolorumulu. ‘Kirasinge temane peangamo andopo topo simolo aulkemo pipi simbe.’ nimbu “Mele kalaa.” naa nilimolo. ‘Naa singe kinie ǁkongono

^u 9:9 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^v 9:9 Ungu Manema 25:4, Ou Timoti 5:17-18. ^w 9:10 akumu Pollo yu kinie Apollosi kinie teringili mele pilipelie aku nirimunje; inie yakondo 3:5-9.

andopo temolomonga, we umbune memolo kinie mandala.' nimbu siye kolorumulu. ¹³ ʘPulu Yemo popo toko kalemele, ulke tembele ʘJerusallemo angilimo, akune kongono telemele yema ʘJuda yembomane, Pulu Yemo kongi melema silimele ulke tembelena lemo kongi melemanga mare liku nolemele mele naa pilimeleye? Pulu Yemo popo toko melema kalemele polona kongono telemele yema akune langi kalemelemanga mare liku nolemele mele^x enone naa pilimeleye? ¹⁴ Aku sipe, Awilimuni ungu mane sipelie nimbendo: "Temane peangamo andoko toko silimele yema aku telemelemonga temane peangamo pilku limele yembomane enonga kalkundu lipa tapondomba melema siengi liengi." nirimu kanumu.^y

¹⁵ Nalo ʘAwilimuni, olio yunge kongonomo tendelemolo yemane "Melema siee." manda nimolo nirimu mele na ʘaku sipu "Melema siee." naa nimbu, siye kolio. 'Enone na sike liku tapondangi.' nimbu iungume ipepána naa tokoro. Enone na kongono teliomonga mele kaloli te naa silimele aulkemo pipi siku, mele sike kalemelanje ʘKirasinge kongonomo we tendepo, mele kalolimulu naa liomonga, nanga imbi lipu ola mundupu kapi nilio aulkemo kepe pipi sindilimela, akumu keru. Na ʘmelema naa silimelemonga, kolondulu liemo peanga. ¹⁶ Nalo ʘAwilimuni, na kongono sipelie "Paa aku siku tei." nimbe na lipa mundorumumunge nane yemboma temane peangamo andopo topo siliomonga nanga imbi lipu ola mundupu nanu manda kapi nimbu konopu simbo aulke te molo. Temane peangamo andopo topo naa silkenje na paa molopo kenjilke. Pulu Yemone na umbune lipa silke.^z ¹⁷ Nanu konopuni pilipulie "Temane peangamo andopo topo siembo." nilkenje aku telkamonga yembomane na mele kalemele lilkenje papu. Nalo nanu konopuni pilipulie ikongonomo naa telio. ʘAwilimuni, ikongonomo 'Na teambo.' nimbe sirimu-ne tepo kondoliomonga "Enone na mele kalaa." nilkenje kapola molo.^a ¹⁸ Aku liemo na mele kaloli nambolkare limboye? Nanga mele kaloli limbomo isipe: Temane peanga andopo topo siliomonga mele kalolimulu naa lipu we andopo topo silio akumu nanga mele kalolimulu. Na Yesusini "Nanga kongono tende-pou." nimbe lipa mundorumu ye te moliomonga "Na mele kalaa." nilke mele papu naa nimbu, kongonomo we andopo tendeliomonga na konopu silio ulumu nanga mele kalolimulu.

Pollo Yembomanga Pali Kongono Kendemande Tendeli Yemo Mele

Molorumumunge Ungu Te

9:19-23

¹⁹ ʘAku nikirumunge ungu te pea niembo, Na mele kalolime limbondo kongono naa telio. Na kongono teliomonga yembo tene molo ulu tene na

^x **9:13** LLipai 7:28-36, Kambu 18:8-19. ^y **9:14** OuTimoti 5:18, LLuku 10:7. ^z **9:16** Mateyu 25:24-28, Jeremaya 20:9, Isikiele 3:17-21, 33:7-9, Lipa Mundorumu Yema 9:15, Romo 1:14-15. ^a **9:17** Mateyu 10:8.

naa nokolemo; na yembo tenga kendemande tendeli ye te molo. Sike aku sipu molio nalo na konopuni pilipulie yembo awisili [Kirasinge talape molemelena] membo pumbondo ‘Yembomanga kendemande tendeli yemo mele molambo.’ nimbu molio. ²⁰Juda yemboma kinie molopolie ‘Eno [Kirasinge talapena] lipu membo sukundu pambo.’ nimbulie na Juda yemboma molemele mele na aku sipu molio. Mosisini ungu mane sirimumene [sike kinié na naa nokolemo] nalo ‘Ungu manemane nokolemo yemboma lipu membo pambo.’ nimbulie na kanu yemboma kinie molopolie eno molemele mele molio. ²¹Mosisini sirimu ungu manemane naa nokolemo yemboma kinie molopolie, ‘Eno [Kirasinge talapena] lipu membo sukundu pambo.’ nimbulie kanu yembo ungu manemane naa nokolemo yemboma mele molio. Nalo ‘Pulu Yemonga ungu manemane kinié na naa nokolemo.’ nimbu naa nikiru. ‘Kirasinge ungu manemane na nokopili.’ nimbu, pilipu lipu telio [akumunge Pulu Yemonga ungu manemane sike na nokolemola]. ²²Konopu tondolo naa pulimo yemboma kinie molopolie ‘Eno lipu membo pambo.’ nimbulie na konopu tondolo naa puli ye te mele molopo [enonga konopume tepo embambo sipu ulu mare naa telio].^b ‘Yembo mare [Kirasinge talape molemelena] lipu membo pambo.’^c nimbulie na yembo lupe-lupema pali molemele mele na aku sipu molopolie ulu lupe lupema telio. ²³Nane telio ulume pali, [Kirasinge] temane peangamo tondolo pupili.’ nimbulie aku sipu telio. Temane peangamone “Pulu Yemone olio tepa kondopa mele peanga nosindilimoma simbe.” nilimo melema na pea tepa kondopa sipili limbondo ulume telio mele telio.

*‘We Simbe Melemo Liemili.’ Nimbulie Tondolo Mundupu Lkisipu Pamilimunge
Ungu Te^d (9:19-23, 9:24-27 akuselonga 9:pali kanani.)
9:24-27*

²⁴Aku teliomonga ungu te niembo; Mele peanga te nosilimelemo lingendo [owe toko panjilimelena] yembo awisili kere-kuru liku aulke lkisiku pulimele nalo yembo telu kumbi lepa pulimomone mindi kanu melemo pupe limo akumu eno naa pilimeleye? Aku kene eno aku siku [Pulu Yemone] mele simbema liemili.’ ningu kere-kuru liku tondolo munduku lkisengi. ²⁵‘Mele kaloli singemo limolo.’ konopu lemele yembomane eno kere-kuru liku lkisiku kondongendo walemo ou wendo naa opili enonga kangime ‘pe nipili.’ ningu manda manjiku lkisilimele. Nalo eno kere-kuru liku lkisikulie limele melema nondopa keru lemo. Olio kere-kuru lipu limolo mele kalolimu pe keru naa lepa alieli lepa

^b 9:22 inie yakondo 8:9-13 ungu te molemonje. ^c 9:22 bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisim bek”. ^d 9:24-27 Ungumu Galesia 2:2, 5:7, Pillipai 3:13-14, Ou Timoti 6:12, Pe Timoti 4:7.

mindu pumbe mélemo. ²⁶ Aku nimbu pilipulie, yembo mare we andoko lkisilimele mele naa telio. ‘Mele kalolimu liembo kene owena sumbi sipu pambo.’ nimbu paa tondolo mundupu lkisilio. Ye talo ki-lumunele telemele kinie ye tene ye te tombando ki-lumuni wena naa topa, tondolo mundupe enge nimbe kalune sumbi sipe tolemo mele na aku sipu tondolo enge nimbu telio. ²⁷ Nanga kangimu paa tondolo mundupu nokopo ‘Nanga kendemande kongono tendelimu molopili.’ nilio. ‘Temane peangamo yemboma topo silipu andopolie, pe na nanu [tepo kondopo naa molombomonga, mele kalolimu naa simbe limbonje.’ nimbulie [na aku sipu nanga kangimu tondolo mundupu nokopo molio.]

**Isirele Yembomane Teringimunge Ulu Umbune Mare Wendo Orumu
Mele Pilkulie ‘Aku Siku Naa Teangi.’ Nimbe Liepi Liepi Torumu Ungu Te
10:1-13**

10 ¹ Angokeme, [‘Tepo molamili.’ nikirumunge^e [ungu te pea niembo; Olionga anda-kolepalimene [teringi mele pilipulie ‘Aku sipu naa tepo molamili.’ nikiru. Enone, teringi mele altoko mimi siku pilingi niembo. [Kolea Isipi ka kongono teko molko Isipi munduku siye kolko wendo ongolie niringimuni, Pulu Yemone eno nokombando kupena suku molorumu, kupena maniekondo molko, nomu [‘Kondoli’ nili, akune [oringi kinie akumu ekendo ekendo pupe pala mele terimu, aku nomu, awi-suku-singine olionga anda-kolepali yemboma aulke lierimune kimbu kongono teko ongo puringi kanumu.^f ² [‘Olio Kirasi lombili pulimolo. Yunge yemboma kamu molamili.’ nimbu no limolo mele, olionga anda-kolepalime Mosisinge yemboma molko yu mindi lombili pungendo kupena sukundu puku, nomune puringi akumu no lisingi none terimu.^g ³ [Kolea ku lieline punge puringi kinie, Pulu Yemone langi sirimumu eno pali nongo,^h ⁴ Pulu Yemone [kou tenga, no sirimumu eno pali noringi.ⁱ Kanu koumu, Pulu Yemonga koumu, kanumu eno kinie tapu topa purumu, kanu koumu Kirasi yu. ⁵ [Pulu Yemone aku sipe eno nokorumu, yu eno pea puringi, nalo eno awisilini [teringi mele, Pulu Yemone kanopa keru kanopa [‘Kolangi.’ nirimumunge, kolea ku lieline kolea lupe lupemanga enonga onoma lierimu.^j

^e 10:1 Yembomane pilkulie ‘9:27 molemo mele pilipulie “nikirumunge” nirimu.’ ningu pilimele; marene ‘8:1-13 torumu mele pilipulie “nikirumunge” nirimu.’ ningu pilimele.

^f 10:1 aku temanemo Wendo Oringi kolomongo-awili 13-14. ^g 10:2 Ya 10:1-4 ungu iko mele torumu. Inie anjokondo 12:13 no lindelimunge ungu iko te torumula. ^h 10:3 Pulu Yemone langi “mena” nilimu sirimu temanemo Wendo Oringi 16. Jono 6:30-35 kananila.

ⁱ 10:4 Wale talo aku sipe ulu te wendo orumu, kanuselonga temanesele Wendo Oringi 17:1-7, Kambu 20:1-13. Ya Pollone ungu mane simbendo ungu iko mele torumu. Kirasi yu kou akumunge ungu te Ungu Manema 32:15,18 selonje. Jono 4:14, 7:37-39 kananila.

^j 10:5 Kambu 14:26-35.

⁶‘Ou Isirele yembomane ulu pulu kerime tengendo konopu siku moloringi mele olio kinié aku siku naa molangi.’ nimbe Pulu Yemone ‘Eno teringi mele temanema bokune molopili tangi.’ nirimu.

⁷Ou we melemando ‘Olio nokolemele pulu yema.’ ningu ambolko popo toko moloringi mele naa molayo. Aku siku teringimunge Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele isipe:

‘Yembomane we melte anjiku akumundu

“Olio nokolemele pulu yemo.” ningu

popo toko kaloringi melemo

‘Olio kanopa peanga kanopili.’ ningu

kanumunge kumbikerena manie molko

langi nongo no nongolie

ola angilku a ningu ulume teringi.’^k

nimbe molemo mele naa teayo.

⁸Ou yembo mare wapora toko wa ulu kerinele teliku andoringi mele eno naa teayo. Ou aku siku teringi kinie Pulu Yemone walsikele yembo tuwendi tere tausini torumu koloringi.^l

⁹Awilimu _{sike} olio kondo kolopa taka lipe molopa popenge tepa mumindili naa kolemo nalo, ‘Yu aku sipe molemo molomba.’ ningu ‘Yunge ungumu su sipu olio konopuni pilimolo mele tepo molamili.’ ningu aku siku naa nieyo. Ou yembo mare aku siku ningu moloringi kinie Pulu Yemone wambiema eno moloringine lipe mundorumu, akumene eno nongo kondoringi koloringi kanumu.^m

¹⁰Ou yembo mare Pulu Yemo iri toko ‘Yu olio-kinie tepa kenjilimo.’ niringi mele eno aku siku naa teayo. Ou aku siku teringi yemboma Yembo Topa Kondoli _{Angello} mone topa kondorumu.ⁿ

¹¹Iulu wendo orumume we wendo naa orumu. ‘Ou aku teringi ulume mele yandopa temanema pilkulie aku siku naa teangi.’ nirimu kulu iulume wendo orumu. Ou aku ulume teringi kinie Pulu Yemone eno mumindili kolopalie topa kondorumu. Kinié ‘Yandopa yemboma kanokolie aku siku naa teangi. Aku siku tenge kinie tembo mele kanangi liepi-liepi topo lipu ora siembo.’ nimbe ‘Aku temanema bokune tondaa.’ nirimu kulu bokune tondoringi molemo. ‘Yandopa yembo’ nikirume olio molamili kolea pora nimbé walema wendo ombá yembo akumendo nikiru.

¹²Aku kene ‘Olio konopu tondolo pepili molemolo. Eno teringi mele aku sipu manda naa temolo. Pulu Yemone na kanopa peanga kanolemo.’ ningu molonge yemboma kanoko kondoko molangi. _{Setenene} ‘Eno ulu pulu kerime teangi.’ nimbe kondi tomba kinie, eno ‘Ulu pulu kerime

^k 10:7 Wendo Oringi 32:6. ^l 10:8 23 000. Wendo Oringi 25:1-9. ^m 10:9 Kambu 21:4-6.

ⁿ 10:10 Kambu 16:41-49. Angellomonga imbimu Wendo Oringi 12:23.

temolonje.’ ningu pilku kanoko kondoko naa molongi liemo paa sike ulu pulu kerime tenge. ¹³Eno kondi tolemo ulumu kepe yembo lupema pali kondi tolemo ulume kepe kondi tolemo ulume lupe lupe molo, telu sipe mele mindi. Pulu Yemone olio lipe taponombando walsikele kepe siye naa kolopa, olio pilipe kanopa mindi molopa nokolemo. Eno [ulu tene,] kondi tomba kinie kondi tomba yemboma Pulu Yemone ‘Enonga engemo manie pupili. Kondi tolemo ulumunge engemo olandopa pupe yemboma topa manie mundopili.’ nimbe naa molemo. Eno [meltene,] kondi tomba temba kinie eno kowa punge aulke te akisindimbe. Eno [ulu tene,] kondi tomba kinie ‘Eno kamu naa lipili, enge niengi.’ nimbe yuni aku temba.

**Pulu Yemo Kinie Kurume Kinie Tere Lepo Manda Naa Popo Tomolo
Ungu Te^o
10:14-22**

^{14P} Na konopu mondolio yemboma, [eno naa kanoko kondokolie ulu pulu keru te tenge,] kene we melemando ‘Olio nokolemele pulu yema.’ ningu popo toko kalemele mele akume bulu siku, aku telemele koleama munduku siye kolko kowa pangi. ¹⁵Nane konopu tondolo pelemo yembomando nikiru kene nikiru mele enono pilku apureyo. ¹⁶[Yesusi Kirasini “I mu liku naa.” nirimu mele pilipulie pillawa-berete kinie no-waene kinie nomolondo,] Pulu Yemone tepa kondolemo no-waenemo “Ange.” nimbu nombolie nilimolomone, Kirasini olionga nimbe yunge meme ondo lepa kolondorumu mememo kinie lipu tere lepo molemolo kanumu. Pillawa-berete piki-maka lepo nolemolo kinie Kirasinge kangimu kinie lipu tere lepo molemolo kanumu. Sike nikiru molo moloye? ¹⁷Akumunge, berete telumu mindi nolemolomonga olio [kinie Kirasi kinie,] kangi telumu mele molemolo. Yembo awisili molemolo nalo berete telumu, olio yemboma kalu telumula.^q

¹⁸Isirele yembomane ulu te pilku telemele mele pilieme: Pulu Yemo popo toko kongi melema kalko silimele kinie Pulu Yemo kaloli kongi melema ongo nolemele yemboma kinie, Pulu Yemo popo toko kongi melema kalemele yemboma kinie, eno pali konopu telune pupili Pulu Yemo popo toko kalko molemele kanumu. ¹⁹[Nalo,] aku nikirumunge ‘Koume kinie unjoma kinie liku anjiku ‘Ime olio nokolemele pulu yema.’ ningu langime popo toko kalemele langimene uluri telemo.’ konopu lepolie nikiruye? Molo ‘Kanu koume kinie unjoma kinie akumene uluri telemo.’ konopu lepolie nikiruye? ²⁰Paa molo! [Aku sipu konopu lepolie naa nikiru.

^o 10:14-22 Ungumu Mateyu 6:24. ^P 10:14-11:1 Kurume langi popo toko kalko siringi ungu tondolo te inie yakondo kolomongo awili 8 molemo. ^q 10:17 Kangi telumumunge ungu mare inie yakondo 6:15, anjokondo 12:12,20,27, Romo 12:5, Epesasi 2:16, 4:4,25, 5:30, Kollosi 3:15.

Nikiru mele isipe: Ulsu molemele yembomane [we melema] popo toko kalemele kinie kurume manjiku koyoko indime siku Pulu Yemo naa silimele. [Walsikele Pulu Yemo kinie kurume kinie liku tere leko indime manda naa singe. Kurume lupela, Pulu Yemo lupela. 'Eno kurume pea tapu toko naa molonge kinie papu.' konopu lekeru.^r ²¹Awilimunge no-waenemo kinie langimu kinie nongo, kurumenga langime nongo, liku tere leko walse tenga puku nongo walse tenga puku nongo, aku manda naa tenge. Awilimunge langi polona kinie kurumenga langi polona kinie, walse tenga puku nongo walse tenga puku nongo tenge kapola naa latemba. ²²Molo "Awilimuni olio konopu keru panjepili." niemiliye? Yunge tondolomo maniendopa, olionga tondolomo olandopaye? [Aku sipe molo kene yu manjipu pilipu konopu mondopo molamili.]

Alieli Telemolo Ulumene Pulu Yemonga Imbi Lipu Ola Mundundemili
Ungu Te^s
10:23–11:1

²³[Yembo marene ningendo: "[Olio Kirasinge yembomane] ulume pali manda temolo. 'Molo!' nimbé ungu mane te naa pelemo." [nilimele.] [Aku sike ungu manemane olio naa nokolemo] nalo aku ulumenga pali mare telemolo kinie aku ulumene olio lipe naa taponolemo. "Telemolo ulume pali ungu te molo." nilimelemo sike nilimele nalo aku^t ulumenga pali mare telemolomane olio [Kirasinge yemboma molomolo mele] tepa tondolo naa mundundulimo. ²⁴[Olio Kirasinge yembomane] "Nanu mindi kapola molopo konopu simbo ulume teambo." ni naa niemili. [Olionga] angenupili molko kondonge ulume teamili."

²⁵⁻²⁶[Akumunge ulu te isipe mele: Langi makete telemele koleana pukulie "I langimuni kuru koyonginje? Ilangimuni we melte anjiku 'pulu ye te' ningu popo tonginje?" ningu aku siku langime naa pilku apuruku, we [topo toko] liku nangi. [Akumunge ungu te Pulu Yemonga bokune molemo, akumu isipe:]

'Mamo kinie mana lemo melema pali kinie,
akume pali Awili Yawenga.'

[nimbe molemo. Pe melema pali Pulu Yemonga] kene langime pali konopu liku munduku naa nangi. We walu nangi.

²⁷Kirasi naa pilieli yembo tene enondo "Langi pea namili waa." nimbé kinie 'Pamili.' konopu liengi liemo aku kapola. Ungu te molo. Punge kinie singe langime pali walu nangi. Konopuni pilkulie, 'Imu manda nomolo molo ilangimuni kolo toli pulu ye te popo tongi liemo nomolo kinie kapola naa temba.' ningu aku siku konopu liku naa mundengi.

^r 10:20 UnguManema 32:17. ^s 10:23–11:1 Ungumu ungu pulu te ya 10:14. ^t 10:23 inie yakondo 6:12. ^u 10:24 Romo 15:1-2. ^v 10:25-26 Konana 24:1.

Langi singema ungu te naa walsiku walu liku nangi. 28-29 Nalo yembo tene enondo nimbendo: “I langimu pulu ye te popo topo kalomulu.” nimbé molo “I langimu kuru koyomulu.” nimu liemo kapola “Akumu nomolo kinie olio nimbe sikimu yembomone ‘Enone pilku telemele mele olio aku sipu pilimolo.’ konopu lemba.” ningu pilkulie naa nangi. Sike enono konopuni ‘Uluri molo.’ ningu pilimele nalo kanu nimbe simbe yembomone eno Kirasinge yembomane aku langime pilku kanokolie nonge kinie kanopalie yuni konopuni pilipelie ‘Nane we melema popo tombo kinie ungu te molo.’ nimbe pilimbe. Akumu kapola naa temba.

┌Nalo enonga yembo tene walsipe pilipelie nimbendo;┐ “Nane ‘Ulu te teambo.’ nimbulie ‘Aku tembo kinie yembo tene ulu tembomonga pilipe sundupelie altopa yuyu pilipe tepa kenjimbenje.’ nimbu ulu temboma pilipu apurupu, mare tepo mare siye kolopo naa tepo nambemune tembonje? Tembo mele nambemune nanu manda naa pilipu sumbi sipu temboye? 30 ┌Pulu ye kolo tolime popo toko kalonge;┐ langime yembo mare kinie pea langi nombó molomolo kinie Pulu Yemondo “Ange.” nimbulie nombo kinie yembo tene nane tembo mele yunge konopuni apurupe pilipelie nando “Teko kenjikinū.” nambemune nimbéye? ┌Pulu Yemondo “Ange.” nimbulie nombó langimenga ungu te molo. Aku tembomonga yembo tene nando ungu te nimbé kinie mandaye?;┐” nimbe walsipe molemonje?

31 ┌Enonga yembo tene aku sipe nimbe walsimbemonga ungu te topondopo niembo;┐ Akumunge, enone langi nonge molo no nonge molo ulu te tenge kinie aku ulu tengema pali tengendo ‘Pulu Yemo kapi nimbu yunge imbi lipu ola mundundemili.’ ningu aku ulume teangi. 32 Juda yembomane kanoko keru kanolemele ulume naa teko, Juda yembo naa molemele yembomane^w kepe kanoko keru kanolemele ulume naa lateangi. Kirasinge yembo marene kanoko keru kanolemele ulume kepe naa lateangi. Nuni teni mele yembo tene kanopalie yuni tepa kenjimbe ulu te naa teani. 33 ‘Nane tembomonga yemboma pali kapola molangi.’ nimbu ulume pali pilipu apurupu telio mele, aku siku ┌teangi;┐. ‘Nane tembomonga na kapola molambo.’ molo ‘Tembomonga na imbi ola molopili.’ molo ‘Tembomonga na mele awisili nosebo.’ aku sipu naa nimbu, ‘Nane tembomonga yembo awisili Pulu Yemone lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondopili.’^x nimbu ulume pilipu apurupu telio ┌mele enone aku siku teangi;┐.

11 ¹Na Kirasi tepa molorumu mele pilipu manda manjipu molio mele eno aku siku na tepo molio mele kanokolie manda manjiku molangi.

^w 10:32 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”. ^x 10:33 bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisim bek”.

**Pulu Yemonga Mini Kake Telimuni Olio Tondoloma We
Silimo Mele Kinie, Maku Topo Pulu Yemo Popo Topo Kapi
Nimbu Imbi Lipu Ola Mundundupu Kondomolo Mele Kinie,
Akuselonga Ungu Te**

11:2–14:40

**Maku Toko Pulu Yemo Popo Toko Kapi Ningu Imbi Liku Ola
Mundundungendo Enonga Pengena Meltene Aki Toko Pakongemondo
Nirimu Ungu Te^ʿ**

11:2-16

²Alieli na ʼeno kinie molopolie terindu mele, konopu kimbu siku, ungu mane sirindume tondolo munduku ambolko telemelemonga eno kapi nimbu “Paa teko kondolemele.” nikiru.

³Nalo kinié ʼungu te pea, eno piliengi niembo:^z ʼPulu Yemo popo toko kapi ningendo i siku teangi, Amboma enonga pali nokolime^a enonga yema,^b yemanga pali nokolimu Kirasi; Kirasinge nokolimu Pulu Yemo. Akumu pilku kondangi. ⁴ʼEno maku toko molemele kinie, enonga ye tene Pulu Yemo kinie ungu nimbé molo Pulu Yemone ungu umbu tondomba ungu te pilipe yemboma nimbe simbendo yunge pengemo aki tomu liemo yunge nokoli ʼye Kirasi, tepa kenjilimo. ⁵ʼEno maku toko molemelena, ambo tene Pulu Yemo kinie ungu nimbe mawa temba molo Pulu Yemone ungu umbu tondomba ungu te pilipe yemboma nimbe simbendo yunge pengemo aki naa tomu liemo ʼyu ye pulimomo, yunge nokoli ʼye Kirasi,^c ‘Pipili kolopili.’ nimbe tepa kenjilimo. Penge aki naa tolemo akumu ambo te penge porolimu molemo mele,^d yu aku sipe ambo te mele molemo.

^y 11:2-16 Ungumu inie anjokondo 14:33-35, Ou Timoti 2:8-14. ^z 11:3-16 ungu pulu te inie yakondo 7:1. ^a 11:3-10 akune Pollone wale awisili “penge” nirimu akumu wale mare yembomanga sike pengemando nirimu. Wale mare “penge” nirimu “nokolimu” nimbendo ungu iko topalie “penge” nirimu. Akumu ‘eno tepa embambo simbenje.’ nimbilie ya sumbi sipu torumulu. Kirasi yu olionga “pengemo” molemo mele ungu mare Epesasi 1:22, 4:15, 5:23, Kolloso 1:18, 2:19. ^b 11:3 Ambomane yema liku awi singemonga ungu mare inie anjokondo 14:34-35, Epesasi 5:22, Ou Timoti 2:11-12. ^c 11:5 Giriki ungune “yunge pengemo” nirimu akumunge ungu pulu te inie yakondo 11:3 molemo, nalo ya aku sipe molemo, yembo marene ‘Sike ambomo yunge pengemando nirimu.’ ningu pilimele; mare awisilini ‘Yunge yemondo nirimu.’ ningu pilimele. ^d 11:5 Enonga kolea awili Korini wapura kongonomo tendeli ambomanga penge porondoringi. Ye puli amboma ye lupe mare kinie andoko wapura toringi amboma ‘Pipili kolangi. Yembomane yu kanoko keru kanangi.’ ningu enonga penge porondoringila. Yembo marene pilkulie ‘Pollone ya nikimumu akumundu nikimu.’ ningu pilimele. Nalo yembo marene pilkulie ‘Molo. Ambo te penge porolimu molopalie yu ‘Ambo sikemo mele naa molkoro.’ nimbe pipili kolka mele yu makune penge naa aki toli molomu liemo aku sili ambomo molomba nimbe nirimu.’ ningu pilimele.

⁶Ambo te yunge pengemo aki naa tomu liemo kapola, “‘Yunge yemo lipe awi naa silimo lepamo.’ nimbe, yembo tene yunge pengemo kolomongo tepa ponjindepili.” nipili. Molo ambo tenga pengemo kolomongo tenge molo poronge kinie aku siku tengemonga yu teko pipili kondonge liemo ‘Na pipili naa tepili.’ nimbe yunge pengemo aki topili. ⁷Yemo yu Pulu Yemo none tepa, Pulu Yemo imbi molopa tondolo pupili molemo mele lipe ora silimo kene yunge pengemo aki naa topili. Nalo ambomo ʔyunge pengemo aki tolemo kinie yunge yemone yu nokolemo, yuni yemo pilipe molemo mele lipe ora silimomonga, yuni yemonga imbimu lipe ola mundundulimo ʔkene yunge pengemo aki tomba kinie papu. ⁸⁻⁹Pulu Yemone ambomonga kalu te wendo lipelie yemo naaterimu. Yemonga kalu te wendo lipelie ambomo terimu. ‘Yemone ambomo lipe tapondopili.’ nimbelle yemo naa terimu. ‘Ambomone yemo lipe tapondopili.’ nimbelle ambomo terimu.^e Akumunge ʔAmbomone ‘Na yemone nokopili. Yunge imbi ola molopili.’ nipili.’ nikiru. ¹⁰Aku kene ʔeno maku toko molongena, ambomo ʔPulu Yemo kinie ungu nimbé molo Pulu Yemonga ungu te yemboma nimbe simbendo, yunge pengemo aki topili. Aku temba kinie kanokolie angellomane ‘Yuni yunge yemonga ungume pilipe lipe molemo.’ ningu kanonge.

¹¹⁻¹²Nalo eno Awilimunge ambo ye molemelema ʔtelune tapu toko molonge kinie papu. Amboma enono ulu mare teko, yema enono ulu mare teko, molonge kinie kapola naa temba. Ambomane yema liku tapondoko, yemane amboma liku tapondoko, telemele kinie papu. Sike ʔPulu Yemone, ou pulu pulu ambomo yemonga kangimuni terimu, nalo kinié yema ambomanga kangine wendo olemele, nalo eno pali Pulu Yemone telemo akumunge ʔamboma kinie enonga yema kinie aku siku kapola kapola molemele kinie papu. ¹³Ulu te enono apuruku piliengi: ʔEno maku toko molongena, ambo tene yunge pengemo aki naa topa Pulu Yemo kinie ungu nimbé kinie peangaye? ¹⁴Yembomane ʔenonga pengema, telemele mele olio temolo mele lipe ora silimo. ‘Ye te ‘yunge penge-indi omba sulu pupili.’ nimbelle siye kolemo kinie aku telemomone yuyu tepa pipili kondolemo.’ nimbu pilimolo. ¹⁵Nalo ‘Ambo tene ‘yunge penge-indi omba sulu pupili.’ nimbelle siye kolemo kinie aku telemomone yuyu tepa kondopa yunge imbi lipe ola mundulimo.’ nimbu pilimolo. Pulu Yemone ambomonga penge-indi ‘we omba sulu pupe ʔyunge pengemo, aki topili.’ nimbe silimomonga ʔwe omba sulu pulimomo papu. ¹⁶Yembo tene ya “Teangi.” nikiru mele pilipe keru pilipelie “Kolo tokomo. Nikimumu lawa tepa nimbe kenjikimu.” nimbe ‘Na kinie kerepale niembo.’ nimu liemo kanu yembomo iungumu piliepili: Olio telemolo mele lupe molo.

^e 11:8-9 Ou Pulu Pulu 2:18,21-22.

┌Koleamanga pali┐ Pulu Yemonga yembo talapemane^f kepe aku sikula telemele. Akumu piliepile.

**Yesusi Kolombando Yunge Lombili Andolime Pea Langi Noringi Mele
Pilipulie Tapu Topo Molopo Langi Nomolondo Tepo Kondomolo Mele
Ungu Mare^g
11:17-34**

*Korini Yemboma Awilimu Kinie Tapu Toko Langi Nongo Molongendo Teko
Kenjeringi Mele Ungu Te
11:17-22*

¹⁷Enone kinié ulu te telemelemonga^h nane eno mane simbondo kapi nimbu taka lipu mane simbo naa tekero. ┌Liku maku toko Awilimuni mako topa “Nanga” nirimu langime nongo molongendo maku toko┐ ulu mare tenge mele niembo: Eno maku toko molko telemele ulumene eno lipe tapondopa ‘Konopu tondolo pupili molangi.’ nilimo ulu te naa pelemo. Eno maku toko molkolie teko kenjiku, molko kenjinge ulume mindi telemelemonga nane eno kapi nimbulie naa nikiru. ¹⁸Ou kumbi lepo nane isipu nikiru: ‘Eno Kirasinge yemboma maku toko molkolie eno konopu talo yepoko mele liku mundukulie talape lupe-lupe ningu molemele mele.’ ningu silimele pilio ‘akumu mare sike nikimili.’ nimbu pilkiru. ¹⁹Eno konopu talo yepoko mele liku mundukulie talape lupe-lupe ningu molemele ulumene eno mare Kirasinge yemboma sike molko yunge ungumu tondolo munduku pilimele meleⁱ lipe ora silimomonga ‘eno mare sike aku siku molko kenjilimele.’ konopu lekeru. ²⁰┌Awilimunge imbimu lipu ola mundundupu yu kapi nimbu┐ yu kinie tapu topo langi namili.’ ningu maku tolemele nalo sike aku siku langi naa nolemele. ²¹Eno ┌yemboma pea langi nonge langime mengo ongolie┐ ‘Yemboma pali ou wangi.’ ningu nokoko naa molko, enone yu mele mele langime nolemele. ┌Aku telemelemonga┐ yembo mare ┌koropa molemelemonga

^f 11:16,18-19,22 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^g 11:17-34 Ungumu molemo ungu akumunge pulumu isipe: 11:17-22 kinie 11:27-34 molemo ungu mare kinie, Yesusi kinie yunge lombili andoli yema kinie kamu pea langi noringi mele pilkulie Kirasinge yembomane aku teringi. Angenupili kinie Awilimu kinie konopu mondongimunge maku toko liku tere leko langi noringi. Aku siku we langime nongo molangi, Awili Yesusini yu kolombando ‘Pe pe kepe piliengi!’ nimbe berete te kinie no-waene kinie lipe ‘nangi.’ nimbe sirimu mele pilingendo Kirasinge yembomane akula teringi, akumu 11:23-26 molemo. Liku tere leko “Awilimu Kinie Yunge Yemboma Kinie Lipu Maku Topo Molopo Tapu Topo Nolemolo Langimu” niringi. ^h 11:17-34 ungu pulu te inie yakondo 7:1. ⁱ 11:19 “Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume telemele yemboma” nimulu liemo mandala. Giriki-ungu molemo mele kanokolie ungu pulu laye lupe lupe mele pilkulie topele tolemele.

langi te naa meli pe olemele yemboma, engelen kolemele; yembo mare no waene awisili nongo kekelepa tolemele. Aku telemelemonga pilipulie. „Awilimu kinie tapu toko langime naa nolemele.” nikiru. ²² „Akumu nambemune telemeleye?” Eno „taki-teki” no nongo langi nonge ulkema naa angilimoye? “Awilimunge yembo talapemo kanopo keru kanopo lipu awi naa sipu, Awilimunge yembo mare melema molo tolemo yemboma tepo pipili kondamili.’ nimolo kinie papu.’ konopu leko aku siku telemeleye? „Aku telemelemonga, nane eno nambolka unguri niemboye? Eno „aku telemelemanga, “Papu tekemele.” nimbu eno kapi niemboye? Eno paa kapi naa nimbo.’

Yesu Kolopalie Mulu Koleana Olando Pumbendo Pillawa Berete Kinie No Waene Kinie Lipe “Nangi.” Nimbe Sirimumunge Temanemo Pollone Kelepa Torumu Ungumu^k 11:23-26

²³ Eno nimbu sirindu ungumu ou Awilimuni yando na nimbe sirimu. „Kanu ungumu pilimelanje telemele mele naa telemela.” „Kanu ungumu isipe:”

„Judasini, Awili Yesusi yunge opa puluema ou naa lipe sipili kanu ipuluelimunge „Awilimu kinie yu lombili andolime kinie langi nongo moloringi kinie, Awilimu yuni pillawa berete te lipelie nirimumuni,

²⁴ „Pulu Yemo kinie, “Ange” nimbe ambolopa pike lepa eno sipelie nimbendo:

“I mu nanga kalumu.

„Eno mindili naa nangi, lipu tapondambo.’

nimbu, nanga kalumu enonga nimbu

„Na tangi.’ nimbu, simbo tekero.

Pe pe kepe, nanga kangimu enonga nimbu

tendembo mele ‘Altopo piliemili!’ ningu

„iberetemo-kinie tekero mele,

eno aku siku tekolie piliengi!” nirimu.

²⁵ Pe eno langime nongo pora siringi kinie yuni aku sipela no waene molorumu kapomo lipe „eno sipelie, nimbendo:

“I no waenemo „Pulu Yemone ‘Eno kinie tembo.’

nimbe, nimbende panjipe mi lierimu ungu kondemo.^l

Na kolopolie nanga mememo ondo lendembomonga

^j 11:22 inie nondopa 11:17. ^k 11:23-26 Ungumu Mateyu 26:26-29, Mako 14:22-25, LLuku 22:14-20. ^l 11:25 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”.

ungu kondemo kamu wendo ombá.
 Pe pe kepe, na enonga nimbu
 nanga mememo ondo lendembo tekero mele
 ‘Altopo piliemili.’ ningulie
 no-waene altoko i siku nangi.” nirimu.

²⁶Awilimu kelepa manie naa opili iberetemo kinie no waenemo-selo taki-
 teki nonge kinie aku siku tenge ulumuni enone Awilimu kolorumu mele
 yemboma liku ora singe.

*Yemboma Awilimuni ‘Teangi.’ Nirimu Mele Pilkulie Berete Kinie No Waene Kinie
 Nongendo Enonga Konopume Liku Sumbi Naa Siku Nonge Kinie Kapola Naa
 Temba Mele Ungu Te
 11:27-34*

²⁷Akumunge, Awilimuni “Yu pilku nangi.” nirimu beretemo kinie no
 waenemo-selo yembo tene nombando [‘Uluri molo.’ nimbe Awilimuni
 kanopa keru kanomba, ulu te tepa kenjilimo kinie aku telemo ulumuni yu
 ‘Awilimunge kangimu kinie mememo-selone uluri naa temba.’ nimbe lipe
 awi naa silimo. Aku sipe telemo ulumu ulu pulu keru te telemo. ²⁸Aku
 telemo kene yembo te yunge konopukundu apurupe pilipelie beretemo
 kinie no waenemo-selo nopili. We walu naa nopili. ²⁹Yembo tene
 Awilimunge kangimu nimbe naa pilipelie beretemo kinie waenemo-selo
 we walu nomu liemo aku telemomonga yu yuyu ulu umbune te ‘wendo
 opili.’ nimbe aku telemo, akumunge sike Pulu Yemone “Yu-kinie umbune
 wendo opili.” nimbé, aku kene “Konopukundu apuruku pilkulie nangi.”
 nikiru. ³⁰[Aku siku teko kenjilimele, akumunge enonga yembo awisili
 kangime enge naa pepili molko, kurume kanoko liku, mare kolemele.”

³¹Nalo olione telemolo mele oliolio [konopukundu, apurupu pilipulie
 [Awilimuni “Nangi.” nirimu langime nolemela, nje mindili nomolo ulu
 te naa pelka. ³²‘Ya ma koleana yemboma teko kenjilimelemonga Pulu
 Yemone eno kolea kerine lipe mundumbe kinie olio pea aku sipe naa
 tepili.’ nimbe Awilimuni olio ulu telemoloma kanopa keru kanopalie olio
 mane simbendo ulu umbunema silimo.

³³Aku kene, nanga angokeme, eno [Awilimu kinie angenali kinie tapu
 toko, langi nongendo ongo maku tolemele kinie yembo mare wangi nokoko
 molkolie, pea langi nangi.” ³⁴Yembo te engelene kolomu liemo yunge ulkena
 ou langi nopili. ‘Engelene kolopo maku topolie tepo kenjimolo kinie Pulu
 Yemone olio pali mindili simbe.’ nimbélie aku sipe ou tepalie makune pupili.

Ungu ekendo we pelemo nalo pe na eno molongena ombolie eno mane
 simbo.

^m 11:30 Giriki-ungune “uru pelemele” nilimo; ungu pulu te Mateyu 9:24. ⁿ 11:33-34 inie
 yakondo 11:20-22 molemo akumundu kamu nirimu.

Olio Kirasinge Yemboma Kangi Telumu Molemolomonga Kimbu Kime
Mele Pulu Yemonga Minimuni Olio Moke Tega Silimomonga Ungu Te
12:1-31a

*Pulu Yemonga Minimuni 'Pulu Yemonga Ulume Olio Lupe Lupe Teamili.' Nimbe
Tondoloma Yu Mele Moke Tega Silimo Ungu Te^o
12:1-11*

12 ¹[_Kapola,] angokeme, Pulu Yemonga Mini Kake Telimuni Kirasinge yemboma tondoloma moke tega silimomonga [pepá toko siringi pepána walsiku pilierringimunge^p kinié ungu te pundu topo 'Mini Kake Telimuni silimo tondoloma,] mimi siku piliengi!' nimbu akume eno nimbu siembo. ²Eno ou Kirasinge yembo talapena ulsu moloringi kinie^q [ye marene,] eno kolo toko mane siringi kinie 'Sike.' ningu pilkulie enone lawa teko, mele ungu naa nili we melemando 'Ime olio nokolemele pulu yema.' ningu melema popo toko kalko, ulu akume ou teringi mele pilimele. ³Akumunge, eno ungu te paa piliengi, nimbu siembo: Pulu Yemonga Minimuni ambolemo yembo tene "Yesusi molopa kenjepili." paa manda naa nimbé. "Yesusi yu Awilimu." nilimele akumu we naa nilimelela. Mini Kake Telimuni ambolemo yembomane mindi "Yesusi yu Awilimu" nilimele. Akumu piliee!^r

⁴Minimunge we silimo tondolo lupe lupema pelemo nalo silimo Mini telumu mindi. ⁵Awilimunge kongono olione tendelemolo kongono lupe lupema pelemo nalo [_Kongono teaa,] nilimo Ye Awili telumu mindi molemo. ⁶Kongono telemolo tondolo lupe lupema pelemo nalo aku tondoloma pali yemboma silimo Pulu Ye telumu mindi molemo.

⁷Kirasinge yemboma pali, 'Anjo yando liku tapondangi.' nimbe Minimuni olio tondoloma yu mele mele moke tega silimo. We naa silimo. ⁸[Akumu isipe mele:] Ungume apurupe sumbi sipe nimbe kondoli tondolomo Minimuni yembo te silimo. Pulu Yemonga ulumenga pulume pilipe konginjeli tondolomo aku Mini telumuni mindi yembo tela silimo. ⁹'Pulu Yemo mawa tembo mele paa sike temba.' nimbe tondolo mundupe pilieli tondolomo^s Mini telumunila yembo te silimo. Kuru tomba yemboma tega konde lindeli tondolomo Mini telumunila yembo te silimo. ¹⁰Ulu tondoloma teli tondolomo yembo te sipe, Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe yemboma nimbe sili tondolomo yembo

^o 12:1-11 Ungumu Romo 12:6-8, Epesasi 4:7-12. ^p 12:1-14:40 ungu pulu te inie yakondo 7:1. ^q 12:2 bokumunge alsena anjokondo "2. arapela lain". ^r 12:3 Jono Kumbi Lepamo 4:2-3, Jono 16:12-15, 20:28. Minimuni "Yesusi molopa kenjepili." paa naa nilimo naa nilkemonga "Yesusi molopa kenjepili." nilimele yemboma Minimuni naa ambolemo. ^s 12:9 bokumunge alsena anjokondo "8. bilip".

te sipe, Minimunge ungume kinie ulume kinie, kurumenga ungume kinie ulume kinie, pilipe mimi sipe apuroli tondolomo yembo te sipe,^t umbu-ungu lupe lupema naa pilipe we walu lieli tondolomo yembo te sipe, kanu umbu-ungu lupe lupe we walu lieli ungume pilipe ‘Yemboma piliengi!’ nimbe, topele topa nimbe sindeli tondolomo yembo te sipe [aku sipe tondolo lupe lupema Mini telumuni moke tepa silimo].¹¹ Aku tondoloma awisili nalo Mini telumu. Aku tondoloma pali Mini telumuni mindi tendelemo. Yu yuyu konopuni pilipe tondoloma moke tepa yemboma yu mele mele silimo.

*Kangi Telumunge Kimbu Ki Mele Awisili Angilimo Mele Olio Aku Sipu Molemolo
Ungu Te^u (12:1 pulu polko kanani.)
12:12-31*

¹² [Minimuni tondolo lupe-lupema yemboma yu mele mele moke tepa silimomonga pulumu isipe:] Kangimu kimbu ki mele awisili angilimo nalo kangi telumu. Sike kangimunge kimbu ki mele awisili angilimo nalo aku melema lipe tere lepa kangi telumu. Kirasi yu aku sipela molemo. [Yu kangi telumu nalo mele awisili. Yunge kangimunge melema olio.]¹³ Olio Juda yemboma kinie, Juda yembo naa molko ulsukundu molemele yemboma kinie, mele kaloli naa liku kongono we tendeli kendemande yemboma kinie, yembo tene naa nokopa eno enono we molemele yemboma kinie, olio pali ‘Eno yembo kangi telumu molangi.’ nimbe Mini [Kake Teli] telumuni mindi no linderimu.” [Pulu Yemone] ‘No mele nangi.’ nimbe sirimu norumulu Mini telumu mindi [olionga pali konopune molemo].

¹⁴ Olio pilimolo, kangimu yu mele telumu mindi molo. Yu mele paa awisili lipe tere lepa kangi telumu. ¹⁵ Aku kene kimumuni nimbendo: “Na kimu molo kene na kangimunge melte molo.” nilkenje yu kangine angilimomonga yu kangimunge melte we naa angilkeye? [Kimumuni aku nilkenje kepe yu kangine naa angilimbe aulke te wendo naa olka.]¹⁶ [Molo] komumuni nimbendo: “Na mongomo molo kene na kangimunge melte molo.” nilkenje yu kangine angilimomonga yu kangimunge melte we naa angilkeye? [Komumuni aku nilkenje kepe yu kangine naa angilimbe aulke te wendo naa olka.]¹⁷ Kangimu pali mongomo mindinje kangimuni nambepa ungume pilkeye? Kangimu pali komumu mindinje kangimuni nambepa melemanga munema pilkeye? ¹⁸ Nalo [kangimu pali aku sipe molo.] Pulu Yemone ‘Kangine melema angiliepili.’ nirimume

^t 12:10 Minimu kinie kurume apurupu pilimolomonga ungu te Jono Kumbi Lepamo 4:1. ^u 12:12-31 **Ungumu** Romo 12:3-5, Epesasi 1:22-23,4:1-6,12-13, Kollosi 1:18,24.

^v 12:13 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”. ^w 12:13 Jono 3:3,5. Inie yakondo 10:1-4 no lindeli ungu iko te torumula.

yuyu 'Isipe isipe angiliepili.' konopuni pilierimu mele "Angiliepili." nirimu. [Kangimunge melema we walu naa angilimo.]¹⁹ Kangimunge mele teluri mindi angilkenje yu sike kangi te molo. ²⁰Nalo kangimu aku sipe molo. [Kangine] kimbu ki mele awisili angilimo nalo lipe tere lepa yu kangi telumu.

²¹[Akumunge,] mongomone kimundu nimbendo: "Nu naa molenanje na nanu molopo kondolka." manda naa nilke. Pengemone kimumundu "Nu naa molenanje na nanu manda molka." manda naa lanilke. ²²Nalo aku sipe molo. Kangimunge mele angilimomanga mare pilipulie 'Akume uluri molo. Akumene kongono tondolo te naa telemo.' konopu lemolo melema naa angilkenje kangimu paa kapola naa molka. ²³Kangine angilimo mele mare 'Mele peangama molo.' nilimoloma mimi sipu nokolemolo; 'Kanopo peanga naa kanolemolo melema.' nimbu 'Mona angilkenje olio pipili telka.' nilimolo melema mimi sipu aki tolemolo; ²⁴kangimunge mele mare 'We angilimbe kinie uluri molo.' nimbu aki naa topo 'We liepili.' nimbu siye kolemololo. [Aku sipu kangimunge melema yu mele mele pilipu apurupu telemolo] nalo kangine angilimo melema pali Pulu Yemone 'Tere leko angiliengi.' nirimu. Kangine mele mare 'Imbi naa mololime.' nilimele akume Pulu Yemone 'Paa kumbine molopili.' nirimu. ²⁵'Kangimunge melema pulue toko yu mele mele opa pulue naa angiliepili. Anjo yando telu siku nokoko molangi.' nimbe [Pulu Yemone 'Kangimunge melema pali kapola kapola angiliepili. Te imbi mololi, te imbi naa mololime molo.] nirimu. ²⁶Kangimunge melte umbune telemo molo mindili nolemo kinie kangimunge melema pali umbune tepili mindili nongo molemelela. Kangimunge melte kapi nilimele kinie kangimunge melema pali kanu mélemo kinie pea konopu siku molemelela.^x

²⁷Kapola, [kangimundu nikirumunge ungu te enondo niembo:] Eno pali Kirasinge kangimu; eno yu mele mele kanu kangimunge melema. ²⁸'Kirasinge yembo talapemonga' kongono teangi.' nimbe Pulu Yemone yemboma tondolo lupe lupema sirimu. Yesusini "Nanga kongonomo tende-paa." nimbe lipe mundorumu yema Pulu Yemone ou kumbi lepa mako topa 'Aku siku molangi.' nimbe, talo sipe yuni ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silimele yemboma^z mako topa 'Aku siku molangi.' nimbe, yepoko sipe [ungume mimi siku pilku] yemboma mane silimele yemboma mako topa 'Aku siku molangi.' nimbe, pe [Pulu Yemone mindi manda telemo mele, ulu tondoloma telemele yemboma mako topa 'Aku siku molangi.' nimbe, kuru tolemo yemboma teko konde lindilimele yemboma mako topa, yemboma liku tapondolemele yemboma kinie, kongono lupe lupema nokoko kondolemele yemboma

^x 12:26 Romo 12:15. ^y 12:28 bokumunge alsena anjokondo "43. sios".

^z 12:28,29 bokumunge alsena anjokondo "1. aposel", "35. profet".

kinie, umbu-ungu lupe lupe naa pilimelema we walu lemele yemboma kinie, akume pali mako topa ‘Aku siku molangi.’ nimbe ʼaku siku sumbi siku teko molonge tondoloma eno yu mele mele moke tepa sirimu. 29 Aku yemboma pali Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yema molemeleye? Molo akume pali Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu sili yemboma molemeleye? Molo akume pali ungume mane sili yembomaye? Molo akumene pali ulu tondoloma telemeleye? 30 Molo aku yemboma pali kuru tolemo yemboma teko konde lindinge tondolomo pelemoye? Molo akumene pali umbu-ungu lupe lupe naa pilimelema kapola we walu lemeleye? Molo aku yembomane pali yembo marene umbu-ungu lupe lupe we walu nilimele ungume sumbi siku pilku ʼYemboma piliengi!’ ningu topele toko yemboma ningu silimeleye? ʼPaa molo! Yembo telumuni mindi ulume pali manda naa telemo.’ 31 Nalo ʼMini Kake Telimuni, tondolo moke tepa we silimomanga te liembo.’ konopu lekolie ʼyemboma, olandopa ʼlipe tapondolemo, tondoloma eno tondolo munduku ʼPaa liemili.’ ningu konopu kimbu siku molangi.

Olio Yemboma^a

12:31b-13:13

ʼTondolo olandopa akume liemili.’ ningi liemo papu nalo, kinié nane eno ulu paa peanga olandopa teko molonge mele nimbu simbo tekero.

13 1 ʼKanu ulumu yemboma konopu mondomolo ulumu.’ Yemboma kinie ungu nimbondo ma koleana pali yembomane umbu-ungu lupe lupe lemelema kinie, angellomanga umbu-ungu lemele ungume kinie, ʼyemboma, konopu naa mondopo we nilkenje na aku sipu ungume we nilke. Bella ʼwe, toko, biyukele ungu ʼwe, silimele kinie ungu awisili we nilimo ʼungu pulumu, mele mindi aku ungumuni uluri naa telka. 2 Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma manda pilipu yemboma konopu naa mondopo we nimbu sipu, ʼPulu Yemonga, ungumenga pulume pali lopi telemo-na we yembomane naa pilimele ungu pulume yemboma konopu naa mondopo we pilipu, yemboma konopu naa mondopo ungu lupe pelemoma pali we pilipu kondopo, ʼSike temba.’ nimbu tondolo mundupu pilio ulumuni^b ma pangi te ʼanjo pupe tenga angiliepili.’ nimbu, aku sipu ulume ʼyemboma, konopu naa mondopo we telkanje na imbi paa naa mololi ye wemo molka. 3 ʼYembo koropama langi topo toko liku nangi.’ nimbu nanga mele nosilioma pali kou lipu eno konopu naa mondopo we moke tepo silkenje, molo yemboma konopu naa mondopolie ʼYemboma lipu tapondambo.’ nimbu ʼNanga kangimu tepene kamu

^a 12:31–13:13 Ungumu Konopu mondoli ulumunge ungu pulu mare Jono 13:34-35, 15:13, Jono Kumbi Lepamo 3:16. ^b 13:2 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

nopili kolambo.’ nilkenje na Ƶyembomaƶ konopu naa mondolkamonga aku uluselone na naa lipe tapondolka.

⁴Ƶyembo tene yembomaƶ konopu mondopalie yembomane yu teko kenjinge kinie popenge tepa mumindili kolopa anjo pundu naa tolemo. Yembo tene Ƶyembomaƶ konopu mondopalie eno kondo kolopa lipe tapondolemo. Yembo tene Ƶyembomaƶ konopu mondopalie yembo mele awisili nosiku tondolo pulimo yemboma kinie konopu keru naa panjilimo. ƵYembomaƶ konopu mondolemo yembo tene ‘Na paa pilipe konginjeli yemo. Paa ulu tondolo olandopama telio.’ nimbeƶ yuni yuyu kapi nimbe imbi lipe ola naa mundulimo. ⁵ƵYemboma konopu mondolemo yembo tene yemboma kinieƶ kara pupe mongo naa kondopa, yuni yuyu mindi ‘Ulume teambo.’ molo ‘Melema liembo.’ nimbe konopu kimbu sipe naa molopa, yemboma kinie popenge tepa mumindili kolopa iri naa topa, yembomane yu teko kenjilimele kinie siye kolopa ‘Pundu tambo.’ nimbe konopu lipe mundupe naa molemo. ⁶Yembo tene Ƶyembomaƶ konopu mondopalie yembo marene ulu mare teko kenjilimele kinie kanopalie konopu naa sipe, ulu sumbi nilime mindi telemele kinie kanopalie konopu silimo. ⁷ƵYembomaƶ konopu mondopalie, Ƶenone yu kinie teko kenjilimele kinieƶ ‘eno kinie umbune te wendo opili.’ naa nilimo. ‘Sike ƵPulu Yemone eno lipe tapondomba kinie konopu tondolo pupili molko, molko kondonge.’ nimbe tondolo mundupe pilipe, Ƶ‘Aku siku sike alowa teko molongenje.’ nimbeƶ kanopa nokopa molopa, ulu umbune telime telemele kinie kepe eno siye naa kolopa konopu mondopa mindi molemo.

⁸⁻¹⁰ Konopu mondoli ulu pulu akumu pora naa nimbé, lepa mindi pumbe. ƵMini Kake Telimuni silimo tondoloma temba mele yu aku sipe naa temba.ƶ Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silimele tondolomo lepa mindi naa pumbe; umbu-ungu lupe lupema naa pilku walu lemele tondolomo pora nimbéla; ƵPulu Yemonga ungumenga pulumeƶ pilipe kondoli pelemo tondolomo manie pumbela. Kinié ungumenga pulume pali naa pilipu wallo-kolte mindi pilipu, Pulu Yemone ungu umbu tondolemo ungume pali pilipu naa nimbu sipu wallo-kolte mindi pilipu nimbu silimolo. Nalo pe ulume pali kamu wendo ombá, aku ulu sikema wendo ombá kinie, kinié ulu laye keru lepa tondolo naa pulimo ulume kamu manie pupe pora nimbé, akumunge Pulu Yemonga ungume pilku ningu silimele ulumu kinie, umbu-ungu lupe lupema walu lemele ulumu kinie, Pulu Yemonga ungumenga pulume pilku kondolemele ulumu kinie sike pora nimbé.

¹¹ƵYa ‘Ulu sikema wendo ombá kinie ulu telemolo ulu kapola naa lemoma pora nimbé.’ nikiru akumu ambolangoma awi lemele mele.ƶ Na kango kanga kinie molopolie ambolangomane ungu ningu, konopuni pilku, konopu kimbu siku molemele mele na aku sipu ungu nimbu, konopuni pilipu, konopu sumbi sipu molorundu. Nalo na awi lepo

yemo molopolie ambolangoma telemele mele mundupu siye kolorundu. ¹²[_Nikuru akumu isipe melela_] Kariyápana^e melemanga minime sumbi sipu naa kanolemolo mele kinié [_Pulu Yemonga_] mele kanolemoloma aku sipu kanolemolo; nalo pe [_mulu koleana pupu molopolie_] sumbi sipu kanomolo. Kinié [_Pulu Yemonga_] ulume laye tepo mindi pilio, nalo yuni kinié na molio mele sumbi sipe kanopa pilimo mele pe aku sipu nane yu molemo mele sumbi sipu kanopa pilimbo.

¹³Aku liemo,

‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilieli ulumu kinie,
 ‘Pulu Yemone olio [_mulu koleana memba pupe_]’
 ‘Kamu molko kondangi.’ nimbe lipe tapondomba walemo
 sike wendo ombá.’ nimbu konopu sipu
 nokopo molemolo ulumu kinie,
 [_yemboma_] konopu mondoli ulumu kinie,
 aku ulu yepoko kinié pelemo. Nalo [_yemboma_] konopu mondoli ulu
 akumu paa olandopa.^d

**Pulu Yemone Ungu Umbu Tondorumume Pilku Yemboma Ningu Siringi
 Ulumu Kinie, Umbu-Ungu Lupe Lupema Naa Pilku Walu Lieringi Ulumu
 Kinie, Aku Ulu Teringiselonga Pulu Yemone Yemboma Tondolo We
 Sirimu, Kanu Uluselonga Ungu Te**
 14:1-25

*Pollone “Pulu Yemonga Ungume Yemboma Ningu Singe Tondolomo ‘Paa Liemili.’
 Konopu Leangi.” Nirimu Ungu Te*
 14:1-12

14 ¹[_Yemboma konopu mondoli ulu akumu paa olandopa kene_] ^e eno yemboma alieli tondolo munduku konopu mondoko molangi. Mini Kake Telimuni tondolo we silimoma ‘Paa liemiliya!’ ningu konopu kimbu siku molangila. Kanu tondolomanga tondolo te olandopa ‘Paa liemili.’ konopu lenge akumu Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu singe ulumu.^f ² Aku nikirumunge pulumu isipe: [_Eno pilimele_] yembo tene [_yemboma kepe_] yu kepe naa pilimele umbu-ungu te we walu lepa ungu te nilimo kinie yuni ungu nilimoma yembomando naa nilimo; yuni nilimo ungume pilimele yembomane kepe manda naa pilingemonga yu Pulu Yemo kinie mindi nilimo kanumu. [_Pulu Yemonga_]

^c 13:12 Ou yembomane kariy pa noseringi akumu kou-kopane teko mimi teko noseringi. Kinié kariy pama melema sumbi sipu kanolemolo kariy pa aku sili te ou naa lierimu. Pollone ya nirimu akumu kopane teringi kariy pamondo nirimu. ^d 13:13 Kollosi 1:5-6. ^e 14:1 inie yakondo 13:13. ^f 14:1 inie yakondo 12:31. ^g 14:1 akumu inie yakondo kolomongo-awili 12-13selo lipe tere lendelemo.

Minimuni ‘Yu aku sipe ungu te nipili.’ nilimomonga yu kinie, yuni walu nilimo ungume pilimele yemboma kinie, eno ungu pulumu naa pilimele, ungu pulu akumu lopi tepa pelemo, Pulu Yemone mindi pilimo³ nalo Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe yemboma nimbe silimo yembomone yembomando sumbi siku pilinge ungume nilimo akumunge yuni nilimo ungumuni yemboma lipe tapondopa “Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele ulumu kamu olandopa tondolo munduku piliengi!’ nimbe, ‘Eno ulu peangama teangi.’ nimbe, ‘Eno umbune te pemba kinie enonga konopume tondolo pupili molangi.’ nimbe, lipe tapondolemo. ⁴Yembo tene umbu-ungu naa pilimo te walu nilimo kinie yuni yuyu yunge konopumu mindi ‘tondolo pupili.’ nilimo; nalo Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe yemboma nimbe silimo ungu akumuni Kirasinge talapena sukundu molemele yemboma pali^h lipe tapondopa ‘konopu tondolo pupili.’ nilimo. ⁵‘Eno pali umbu-ungu lupe lupema walu lemelanje papu.’ konopu lekero. ‘Leangi.’ konopu lekero nalo na olandopa ‘Teangi.’ konopu lekeromo ‘Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu singe kinie paa papu.’ konopu lekero. Yembo tene ungu te lupe walu lepa yemboma mane simbe kinie Kirasinge talapena sukundu maku toko molemele yemboma yuni molo yembo tene ‘Yemboma ungumunge pulumu pilkulie konopu tondolo pupili molangi.’ nimbe kanu ungumu topele topa yando yemboma nimbe naa simu liemo Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silimele ulu akumu olandopa, umbu-ungu lupema walu leko yemboma piliengi topele toko naa ningu silimele ulumu maniendopa.

⁶Angokeme, imu piliee! Na eno molemelena ombolie, umbu-ungu naa pilimele te lepolie ungu nimbu silkenje aku telkamone eno manda lipu tapondolkaye? Eno lipu tapondombondo Pulu Yemone na lipe ora simbe mele eno lipu ora simbo molo Pulu Yemonga ungu marenga ungu pulume eno nimbu simbo molo Pulu Yemone ungu umbu tondomba ungu te pilipulie eno nimbu simbo molo eno ungu mare mane simbo. ‘Eno konopu tondolo pupili lipu tapondambo.’ nimbulie umbu-ungu naa pilimele te lepolie eno mane naa silke.’⁷ ‘Isipe mele.’ Mini naa peli mele marene ungu nilimele kinie eno ungu pulumu nambeko pilimeleye? Kolape-mingi molo gita moloⁱ kanu sili melema ungu silimele kinie aku melemane ungu sumbi siku naa nilimelanje yembomane aku ungumu nambeko pilimelaye? ‘Manda naa pilimela.’⁸ Molo ‘Maku toko opa teangi.’ ningulie biyukele mimi siku ungu naa silimelanje nambeko ungumu pilkulie opa tengendo maku tolemelaye? Manda molola. ⁹Eno kepe aku sipela. Eno kerena ungumu sumbi siku naa ningu, umbu-ungu

^h 14:4 (4,5,12,19,23,28,33,34,35) bokumunge alsena anjokondo “43. sios”.

ⁱ 14:7 Mateyu 9:23, 11:17, Konana 108:1-2, PeKingime 3:14-16, LipeOraSirimu 5:8.

naa pilimele te leko yemboma mane singe kinie pe yembomane nambeko kanu ungume pilingeye? Aku siku telenomonga nuni nunu tenga molkolie nini ungumu yemboma lipe tapondolka mele naa teleno. Ungumu paa we mindi nilino. ¹⁰ ʘAkumunge ungu te inikirula:ʘ ‘Ya ma koleana umbu-ungu lupe lupe awisili sike lemele nalo te naa pilku ungu pulumu naa pepili walu lemele ungu te molo.’ konopu lekeru. ¹¹ Akumunge, yembo tene ungu te lepalie ungu te nimbémo na naa pilimbo kinie kanopalie ‘Yu kolea tenga lupe yere.’ konopu lembe. Nane kepe yunge nimbé ungu naa pilipulie ‘Yu ye lupere lemo.’ konopu lembo. ¹² ʘEno naa pilimele umbu-ungu lupe lupe lemele kinie,ʘ eno kepe aku siku telemelela. Pulu Yemonga Minimuni we silimo tondoloma ‘paa liemiliya.’ konopu lemele kene ‘Kirasinge talapena molemele yemboma yunge ungume sumbi siku pilku liku konopu tondolo pupili molonge mele lipe tapondomba tondoloma lipulie kongono teamili.’ niengi.

*Umbu-Ungu Lupe Lupema Naa Pilku Walu Lieringi Ulumunge Pollone Ungu Te
Nirimu Ungumu (14:1 pulu polko kanani.)
14:13-25*

¹³ Akumunge ʘNa tondolo te limbomonga Kirasinge yemboma konopu tondolo pupili lipu tapondambo.ʘ nimbelle,ʘ yembo tene ‘Umbu-ungu te naa pilimolo te walu lepo yemboma ungu te niembo.’ nimbelle Pulu Yemo mawa tepalie ‘Ungu nimbomo topele topo yemboma nimbu simbo tondolomo na sieni.’ nipili. ¹⁴ Na Pulu Yemo kinie ungu nimbondo umbu-ungu naa pilio te walu liendu liemo nanga minimuni yu kinie ungu nilio nalo nanga konopumu ulu te naa tepa we pelemo. ¹⁵ Aku liemo na nambe-emboye? ʘNane isipu tembo,ʘ Nanga minimuni ʘumbu-ungu naa pilio te walu lepo,ʘ Pulu Yemo kinie sike ungu nimbo nalo konopuni kepe ʘumbu-ungu piliomo lepo,ʘ Pulu Yemo kinie ungu nimbola;ʘ minimuni sike ʘumbu-ungu naa pilio tene,ʘ konana te nimbo nalo konopuni kepe ʘumbu-ungu piliomone,ʘ konana nimbola. ¹⁶ Enone enonga minimene ʘumbu-ungu naa pilimeleman,ʘ Pulu Yemo kapi ningi liemo maku toko molemele yembomanga yembo te nuni nini ungumuni Pulu Yemo kinie “Ange.” nini mele sumbi sipe naa pilipulie nambepa “Aku niku mele tepili.” nimbéye? ʘManda naa nimbé,ʘ ¹⁷ Enone Pulu Yemo kinie “Ange.” ninge mele sike mimi siku ninge nalo ungu ningemane kanu yembomo ‘Konopu tondolo pupili.’ nimbe lipe tapondomba ulu te naa temba.

¹⁸ Na umbu-ungu naa pilio ungume walu lepo wale awisili ungu nilio, enone umbu-ungu naa pilimele ungume walu leko wale koltalo mele

j 14:15 Pisini-ungune “mekim tupela wantaim” molemo nalo kapola molonje. Pollone sumbi sipe “walsikele tembo.” naa nirimu. Sike “Talo pea tembo.” nirimu nalo “walsikele tembando” nirimu molo “walse te walse te tembando” nirimunjé?

ungu nilimele akumunge nane Pulu Yemo kinie “Ange.” nilio. ¹⁹Nalo ‘Kirasinge talapena yemboma na-kinie pea maku topo molemolo kinie yembomane sumbi siku pilinge ungu paa ponjipu^k nimbu simbo kinie paa peanga. Umbu-ungu naa pilimele te walu lepo yemboma ungu paa sulu tepo^l nimbu simbo kinie paa keru.’ konopu lekero.

²⁰Angokeme, ambolango kangamane konopu lemele mele eno aku siku konopu naa leangi.^m Ambolango pamema ulu kerime pilkulie teko molemele mele mindi aku siku ambolango pamema mele molangi.ⁿ Nalo konopu leko konopu kimbu silimele mele yembo yume molangi. ²¹Umbu-ungu naa pilimelema lemelemonga, Pulu Yemonga Ungu Manema Molemo Bokune^o ungu te molemo akumu isipe:

‘Awilimuni nimbendo:

“‘I yembomando ungu te niembo.’ nimbulie

‘Ye mare umbu-ungu lupe lenge yemane nindengi.’ nimbo.

Kolea lupe yembo marendo

ungu umbu tondombo kinie pilkulie

iyemboma ningu singe nalo kanu yembomane

nanga ungumu ningu sindinge kinie kepe

nanga ungumu naa pilku liku bulu singe.”^p

nirimu mele bokune molemo.

²²Akumunge, umbu-ungu naa pilimele lupe lupema walu lemele aku ulu tondolomone Pulu Yemone enonga makune molemele yembo mare yunge yembo naa molemele mindili simbe yemboma eno lipe ora silimo. Nalo Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silimele ungumene enonga makune molemele yembo yunge yembo molemelema lipe ora silimo. Kanu ungumene Pulu Yemonga yemboma naa molemele yemboma naa lipe ora silimo.

²³Aku liemo Kirasinge talapena yemboma pali maku toko molkolie, yembomane pali ungu ningendo umbu-ungu lupe lupe naa pilimelema walu leko molangi Pulu Yemonga ungumu mimi siku naa pilimele yembo mare molo Pulu Yemonga ungumu ‘Sike.’ ningu naa pilimele yembo mare sukundu ongo umbu-ungu lupema leko ungu ningu singema piliengi liemo ‘Eno Kirasinge yemboma konopu naa pepa kekelepa toli yemboma molemele.’ ningu naa pilingeye? ‘Aku siku ningu pilinge,’ ²⁴nalo Pulu

^k 14:19 “ungu paa ponjipu” ya molemo akumu kewa-ungune “ungu mongo kise-pakera” nimbe, ^l 14:19 “ungu paa sulu tepo” ya molemo akumu kewa-ungune “ungu mongo tene tausini” nirimu. ‘Sumbi siku piliengi!’ nimbu aku ungu selonga ungu pulumu ya sumbi sipu torumulu molemo. ^m 14:20 ungu pulu inie yakondo 3:1-2. ⁿ 14:20 Ya ungu iko torumumunge ungu pulu te bokumunge alsena anjokondo “31.4. tok bokis bilong pikinini”. ^o 14:21 bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ^p 14:21 Aisaya 28:11-12, Ungu Manema 28:49.

Yemone ungu umbu tondolemoma enone pali pilku [anjo yando] makune yemboma ningu siku molangi 'Sike.' ningu naa pilimele yembo mare molo Pulu Yemonga ungumu mimi siku naa pilimele yembo mare ongo piliengi liemo enone ningu singe ungumene kanu yemboma eno yembo kerime molemele mele lipe ora sipe, enone 'Olio ulu pulu keru teli yemboma lepamo.' ningu pilku, ²⁵ eno sike konopune lopi tepa pepili molemele mele [ou naa pilimele] akumu mona lembamonga molemele mele sumbi siku pilinge. Kanu kinie enone [ulu telemelema pilku keru pilkulie] tamalu peko Pulu Yemo popo toko imbi liku ola mundundukulie ningendo: "Pulu Yemo eno [Kirasinge yemboma] kinie sike pea molemo." ninge.

**Kirasinge Yemboma Maku Toko Molkolie^q Pulu Yemo Popo Toko Kapi
Ningendo Ulume Teko Kondonge Mele Ungu Pulu Te
14:26-40**

²⁶ Angokeme, aku liemo, eno maku toko molkolie nambe-eangi niemboye? Eno [Pulu Yemo popo toko kapi ningendo] maku toko molkolie eno yu mele mele ulu mare pemba. Yembo te konana nimbe, yembo te ungu mane te sipe, yembo te Pulu Yemone yu ungu pulu te nimbe silimomo yemboma nimbe sipe, yembo te umbu-ungu naa pilimele ungu te walu lepalie eno ungu te nimbe sipe, yembo te kanu ungumu nimbé mele [Mini Kake Telimuni yunge konopukundu nimbe simbe kinie pilipelie] topele topa eno nimbe sipe, eno aku siku teko molonge. Aku ulu tengema 'Kirasinge talapena yemboma konopu tondolo pupili molangi.' ningu tenge. [We naa tenge.]

²⁷ Yembo marene umbu-ungu naa pilimele ungume leko ungu mare walu ningendo yembo talo mindi niengili. Molo yembo yepoko ungu mare walu ningi liemo mandanje. Kise molo pakera paa molo. Enone ungume ningendo walsikele naa ningu, yu mele mele niengi. Ninge kinie [enone ninge mele Mini Kake Telimuni yembo tenga konopune molopalie nimbe simbe kinie pilipelie] kanu yembomone enonga ungume topele topa yemboma yando nimbe sipili. ²⁸ Yembo tene umbu-ungu lupe te walu nimbé ungumu topele topa yemboma nimbe simbe yembo te naa molomu liemo Kirasinge yemboma maku toko molongena ungu te naa nipili. 'Pulu Yemo kinie oltolo piliembili.' nimbe aku ungumu nipili.

²⁹ Pulu Yemone ungu umbu tondombama yembo talo molo yepokone pilkulie yando ningu siengi. Kanu ungume yemboma ningu singe kinie we molongemane mimi siku pilku 'Sike Pulu Yemonga unguri molo we nikimilinje?' ningu pilku apuruku kondangi. ³⁰⁻³¹ Yembo te aku sipe ungu te pilipelie yemboma nimbe sipe angiliepili] Pulu Yemone [makune

^q 14:26-40 Ungumu ungu pulu te inie yakondo 11:2-16.

molomba_] yembo te ungu te umbu tondomu liemo ou ungu nimbe sipe angilimbe yembomondo „Na ungu te konopuni pilkirumu niembo.” nimbé kinie_] ou nimbe sipe angilimbe yembomo manie molopili, „Te niembo.” nimbé yembomo ola angilipelie Pulu Yemone yu ungu nimbe simbemo yemboma nimbe sipili_]. Pulu Yemone eno telu telu nimbe ungu umbu tondomba kinie pilkulie yemboma ningu singendo ‘Aku ungu nimbu simolomane yemboma Pulu Yemonga ungume sumbi siku pilku liku, konopu tondolo pupili molangi.’ ningulie yu mele mele manda ningu singe kene liku tere leko ningu siku naa angiliengi. ³² Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silimele yemboma enonga kerema manda nokolemele „akumunge enonga ungu ninge walema wendo ombá kinie ungu pilingema yemboma ningu singe. Wale te naa lemba kinie ‘We molopo ungu pilkirumu naa niembo.’ ningu manda we molongela.” ³³ Aku nikirumunge pulumu isipe: Pulu Yemone „yunge talapena yemboma, ‘Konopu lupe lupe pepili teko embambo siku molangi.’ nimbe „tondoloma silimo_] yemo naa molemo. Yu ‘Yemboma konopu telune pupili taka liku kapola kapola molangi.’ nilimo yemo molemo.’ „Tondoloma silimo akumu ‘Yemboma liku tapondangi.’ nimbe silimo.”

Koleamanga pali Kirasinge talapena sukundu „Pulu Yemonga_] yembo kake telime maku toko molkolie „aku siku_] telemele.”⁵

³⁴ „Makumenga ulu te pea telemele mele enone tenge mele isipela_] Kirasinge talapena yemboma maku toko molongena ambomane ungu naa niengi. Ungu mane tene „Makune_] ambomane ungu naa niengi.’ nilimo kanumu.’^t „Pulu Yemonga_] ungu mane tene ‘Amboma liku awi siku molangi.’ nimbe pelemo mele“ pilkulie ambomane makune ‘Yemboma nokamili.’ ningu naa molko, liku awi siku molangi. ³⁵ Amboma eno ungu marenga molo ulu marenga pulume „naa pilkulie_] ‘piliemili.’ ningulie enonga ulkendo pukulie enonga yema walsiku piliengi! Makune sukundu ambo tene ungu te nimu liemo paa kapola naa temba. Aku sipe tembamonga yuni yuyu tepa pipili kondomba.”

³⁶ „Nambemuye?” „Oliolio Pulu Yemonga ungumu ou pulu pulu pilipulie yemboma nimbu sirimulumunge „oliolio kanu ungumunge

^r 14:33 inie anjokondo 14:40. ^s 14:33 akumu pilipu sundulimolo. Pollone “telemele” nirimumunge pulumu mimi sipu naa pilimolo. “telemele” nirimu akumu “aku siku telemele” nimbendo “telemele” nirimu liemo ou olakondo 26-33 lipe tere lepa nirimumundu nirimu. Molo “isiku telemele” nimbendo “telemele” nirimu liemo ya maniekondo 33b kinie 34-35 lipe tere lepa nirimumunge ungu konde te nimbendo “telemele” nirimu. ^t 14:34 Ungu mane akumu nawene sirimunje. Pollo yuyunje? Boku tenga sumbi sipe aku sipe molemo mele naa pilipu naa kanolemolo. ^u 14:34 Ou Pulu Pulu 3:16 molemo mele pilipelie aku sipe nirimunje, mimi sipu naa pilimolo; ungu pulu inie yakondo 11:3. ^v 14:33-35 ungu pulu inie yakondo 11:2-16.

pulumu pilipulie ‘Teamili.’ konopu lemolo mele papu temolo,.’ konopu lekemeleye? Molo ‘Pulu Yemonga ungumu olionga koleana mindi orumu-ne oliolio mindi pilipu lsimulu.’ konopu lekemeleye? ³⁷Enonga yembo te yu ‘Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipu yemboma nimbu silio yemboma’ molio.’ konopu liemu liemo, molo yu ‘Mini Kake Telimuni na yemboma lipu tapondombo tondolo te sirimu-ne aku tondolomo nakinie pepili molio.’ konopu liemu liemo, nane ya pepá topo sikirumunge ungume “Sike Awilimuni “Teangi.” nirimu ungume pepána tokomo.” nimbe, nimbe sipili. ³⁸Molo kanu sili yembo tene ya “Teaa.” nikiru mele naa tepa [“Pepá tokoro ungume Awilimunge ungu manema.” naa nimbe,] siye kolomu liemo yu kepe [“Awilimunge ungu te pilkirumu niembo.” nimbé kinie,] yu siye kolko yunge ungumu naa lapiliengi!

³⁹Aku kene, nanga angokeme, ‘Pulu Yemone ungu te umbu tondombamo paa pilipu yemboma nimbu siembo kene [Mini Kake Telimuni aku sipu manda tembo tondolomo sipili.’ ningu,] konopu kimbu siku molangi. Nalo yembo tene [Mini Kake Telimuni aku sipe manda temba tondolomo simbe-na,] umbu-ungu naa pilimbe te lepa ungu te nimbé kinie “Nipili.” niengila. ⁴⁰[Enonga makune aku siku teangi,] nalo [Pulu Yemo popo toko kapi ningu imbi liku ola mundunduku kondongendo,] ulu tengema pali^x taka liku sumbi siku teko, yemboma teko embambo naa sindengi.^y

Kolopolie Lomboropo Ola Molomolomonga Ungu Te

Kolomongo Awili 15

Kirasi Kolopa Lomboropa Ola Molorumu Temanemo

15:1-11

15 ¹Angokeme, ‘Ou enondo Yesusi Kirasinge temane peangamo topo sirindu pilieringi mele komu altoko naa sindiku piliengi!’ nimbu altopo nimbu para sipulie kanu ungumenga pulume nimbu siembo.^z Kanu ungume ou pilku lisingi, kinié ambolemelemonga enge nipili angilimele. ²Kanu temane peangamo, akumu Yesusi Kirasini terimu mele nane enondo nimbu sirindu ungu kanumu, ambolko kondokolie ‘Paa sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi mele altoko munduku siye naa kolongi liemo^a kanu temane peangamone Pulu Yemone eno lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondorumu,^b akune molemele mele molonge. Molo nane

w **14:37** 29,32 bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. x **14:40** inie nondopa 14:26.

y **14:40** inie yakondo 14:33. z **15:1-58** ungu pulu te inie yakondo 7:1. a **15:2** Ipuru 3:14.

b **15:2** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “21.2. kisim bek”.

temane peangamo topo sirindu mele mimi siku naa pilku, akumu we ‘Sike.’ ningu pilieringi liemo aku temane peangamone eno lipe naa tapondolemo naa tapondomba.

³Ungu kumbine paa olandopamo na ou pilipu lsindu mele eno nimbu sirindumunge ꞵnane enondo aku sipu kelepo nikiruꞵ. Kanu ungumu isipe: Pulu Yemonga bokumuni nilimo mele Kirasi olionga ulu pulu keru telemolomanga kolo wangopa kolondorumu. ⁴Pe ono teringi. Ono teringi kinie pe Pulu Yemonga bokumuni nilimo mele yu wale talo pepalie yepoko sipemonga lomboropa ola molorumu kanumu. ⁵^c Pe ꞵlomboropa ola molopalieꞵ yu lombili andoli ye Pita molorumune pupe ꞵ‘Yuni na lomboropo ola molondu mele kanopili.’ nimbeꞵ pupe mona angilierimu. ꞵAku tepalieꞵ pe yu lombili andoli ye rurepo pali^d moloringine ‘Enone yu kanangi.’ nimbe pupe mona angilierimula. ⁶Pe angenupili pape anderete mele telune moloringine ‘Yu kanangi.’ nimbe purumula. Aku yu kanoringi yemboma kinié yandopa awisili we molemele, nalo mare koloringila.^e ⁷Pe yu Jemisi molorumune ‘Na kanopili.’ nimbe pupelie, pe yuni “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yema^f pali ꞵyu lomboropa ola molorumu meleꞵ ‘kanangi.’ nimbe pupe mona angilierimu. ⁸Paa akilipe na molorundune ‘Kanambo.’ nimbe omba mona angilierimu.^g Na ye paa keru, na ambolango nomba omba pulimo ambolango mele molopo konde manda naa molombo mele molorundu nalo aku terimu.

⁹Na Kirasini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye tela nalo na paa maniendopa mele molio, yuni aku nimbe lipe mundorumu ye lupema olandopa mele molemele. Nane Pulu Yemonga yembo talapemo^h tepo kenjipu molorundu kulu ‘Na Yesusini lipe mundorumu ye te’ nilimele kinie na pipili telemo. ¹⁰Nalo na molio mele Pulu Yemone na we kondo kolorumumunge aku sipu molio. Pe yuni na we kondo kolopalie ꞵna kinie tepa kondorumuꞵ mele we naa pelemo. Na ꞵwe kondo kolopa lipe tapondorumumungeꞵ paa mindili sipu kongono tepo, Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yemanga na kongono mindili sipu tondolo mundupu terindu mele olandopa, enone kongono

^c 15:5-7 Pita Yesusi kanorumu mele LLuku 24:34, ye engaki-rurepo pali kanoringi temanemo LLuku 24:36-43, Jono 20:19,26-29, yembo pape anderete kanoringi mele temanemo Mateyu 28:16-20, lipe mundorumu yema kanoringi temanemo LipeMundorumuYema 1:2-4. ^d 15:5 Judasi ou kolorumu (Mateyu 27:3-5) nalo eno ou talape te moloringi mele we sumbi siku imbi lengendo aku niringi. ^e 15:6 Ungu te: Pollone “koloringila.” naa nimbe, “uru peringila.” nirimu. Akumunge ungu pulu te inie yakondo 11:30. Ya 15:18,20 kananila. Ungu te: Yesusi lomboropa ola molorumu kinie pe yandopa ponie wane paono sikisi (26) omba pupili Pollone ipep mo topa sirimu. ^f 15:7 bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^g 15:8 Lipe Mundorumu Yema 9:1-6,17. ^h 15:9 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”.

teringi mele manierendopa. Nalo na nanu molo. Pulu Yemone na we kondo kolopalie [lipe taponropa na-kinie tapu topa molorumumunge,] na aku sipu manda kongono terindu. ¹¹Nalo nane Pulu Yemonga ungumu nimbu sirindu akumu mandala. Molo Yesusini lipe mundorumu ye wemane Pulu Yemonga ungumu ningu siringi akumu mandala. Olione pali nimbu sirimulu ungumu telumu mindi. Kanu ungumu eno [Korini yembomane,] pilku likulie ‘Sike ungumu.’ ningu tondolo munduku pilieringi.

**Kirasi Kolopalie Kangi Pali Lomboropa Ola Molorumumunge Yunge
Yemboma Kepe Paa Sike Aku Siku Kangi Pali Lomboroko Ola Molonge
Ungu Teⁱ
15:12-34**

*Kirasi Kolorumu Kinie Lomboropa Ola Naa Molkanje Akumunge Ungu Te
15:12-19*

¹²Nalo Kirasi kolopalie lomboropa ola molorumu mele sike yemboma nimbu silimolo liemo eno marene “Yemboma kolkolie lomboroko ola naa molonge.” nambeko aku siku mele ningu molemeleye? ¹³Yemboma paa sike pe lomboroko ola naa molonge liemo Kirasi yu kepe ou lomboropa ola naa molorumu. [Onomo we mana pelemo,] ¹⁴Pe Kirasi lomboropa ola naa molkanje olione [yunge,] ungumu eno nimbu silimolomo uluri naa telkala, eno kanu ungumu pilku ambolko molemelemo uluri naa latelka. We pilku ambolemela.

¹⁵Ulu te lupe pea telkala: Kirasi lomboropa ola naa molkanje olione “Kirasi yu kolorumu kinie Pulu Yemone ‘Lomboroko ola molou.’ nimbe topa makinjinderimu.” nimbu silimolo mele Pulu Yemondo kolo tolemelala. Nalo yemboma paa sike pe lomboroko ola naa molonge liemo Pulu Yemone Kirasi ou “Lomboroko ola molou.” naa nilkela. ¹⁶Yemboma topa ola naa mondomba liemo Kirasi kepe topa ola naa mondorumula. ¹⁷Pe Kirasi ou topa ola naa mondolkanje eno pilku ambolemele ungumuni uluri naa telka, ulu pulu keru teringime yandopa kinié kepe konopune we pepili molemela.

¹⁸Pe Kirasi [kolopalie lomboropa ola naa molkanje yu,] yembomanga nimbe tenderimu mele ‘Sike aku tenderimu.’ ningu tondolo munduku pilkulie kanu ungumu pilku ambolkolie uru peringi pelemele yemboma kepe^j [lomboroko ola naa molko,] mindili nongo molko kenjinge koleana pulimela.^k

¹⁹Pe kinié ya ma koleana mindi yuni olio lipe taponropalie pe kolomolo kinie olio lipe naa taponrolkanje yembomane yemboma kondo kolemele

ⁱ 15:12-34 Ungumu OuTesallonaika 4:13–5:11. ^j 15:18 Yembo koloringimendo “uru peringi” nirimumunge ungu pulu te Mateyu 9:24. ^k 15:18 ungu pulu te Jono 3:16.

mele maniendopa, yembomane olio paa olandopa kondo kolemelanje papu.

²⁰[_Kirasi lomboropa ola naa molkanje olio kolopolie lomboropo ola naa molemela-la, akumu sike, nalo Kirasi kolopalie paa sike lomboropa ola molorumu. Kanu kinie, langi te ou pulu polopa mongo telu tolemo kinie kanopolie ‘Pe pali tomba lemo.’ nimbu pilimolo, aku sipe mele yu kolopalie paa sike lomboropa ola molorumumunge pilipulie “Yu sike.’ ningu tondolo munduku pilkulie uru pelemele yemboma kepe paa sike pe Pulu Yemone topa makinjindimbela.’ nimbu pilimolo. ²¹Ye tene ou terimu kanu ulumuni kololi ulu pulumu ma koleana wendo orumu pelemomonga^l aku sipela ye tene kepe pe terimu kanu ulumuni kolemele yemboma lomboroko ola mololi ulu pulumu ma koleana wendo orumu pelemola kanumu. ²²Pulu pulu mana ye Adamene terimumunge olio yunge pulu lemo yemboma pali kolemolo, aku sipe Kirasini terimumunge yunge pulu lemoma pali topa makinjindimbe kinie kelepo lomboropa ola molopo konde molomolo. ²³Nalo Kirasi kinie olio walsikele lomboropo ola naa molomolo. Ou kumbi lepa Kirasi; pe yu kelepa manie ombá kinie yunge yemboma.”^m

²⁴[Pe yu ombá kinie yunge yemboma lomboropo ola molomolo, kinie pe ma koleamo pora nimbé. Yuni gapomanoma pali kinie, gapomanomanga ulume kinie, kolea sukundu yembomane nokolemele ulume kinie, ulu tondoloma kinie, _yembomanga kinie kurumenga kinie,ⁿ ulu tondoloma pali yuni topa manie mundupelie nimbémone, pe ye nomi kingimu molopa melema pali nokolemo^o nambamo yuni Lapa Pulu Yemo simbe. ²⁵[Ulume aku sipe wendo ombá nikirumunge pulumu isipe;] Pulu Yemone yunge opa puluema pali topa manie mundumbendo ou Kirasi yu ye nomi kingimu molopa melema pali nokomba.^p ²⁶Opa puluema topa manie mundupe pora sipelie pe kamu kololi ulu pulumu topa manie mundumbe. ²⁷Yuni aku tembamonga, ungu te Pulu Yemonga bokune molemo aku ungumuni nimbendo:

“Pulu Yemone nimbendo:

“Melema pali yuni nokopili.

Melema yunge maniekondo liepili” nirimu.”^q

nimbe aku sipe nilimo. Nalo Pulu Yemone “Melema pali nokopili. Melema yunge maniekondo liepili.” nirimu kanu ungumuni Pulu Yemo yuyu pea ‘Nokopili.’ nimbe naa nirimu, molo. Sike Pulu Yemone ‘Melema pali maniendopa, Kirasi melemana pali olandopa molopili.’ nimbe nirimu

^l 15:21-22 Ou pulu pulu ye Adamendo inie anjokondo 15:45, Ou Pulu Pulu 3:19, Romo 5:12-15. ^m 15:20-23 Romo 5:12-21. ⁿ 15:24 Epesasi 1:21. ^o 15:24 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”. ^p 15:25 Konana 110:1; ungu pulu te Mateyu 22:44. ^q 15:27 Konana 8:6.

yemo molemo nalo Pulu Yemo yuyu nambepa meltenga maniekondo molombaye? Aulke te molo. ²⁸Pe Malone^r melema pali topa manie mundumbe, yu melemanga pali nokomba kinie kanu walemo kinie yu kepe manie mele molomba. Pe Malone nimbendo: “Nando ‘Melema pali topa manie mundupe ye nomi kingimu molopili.’ nirimu Pulu Yemo yu melema pali kamu-kumu ye nomi kingimu kolo wangopa molopalie nokopa molopili. Na kepe yunge maniekondo molambo.” nimbé. Kanu kinie Pulu Yemo melema paa pali nokopa molomba.

²⁹Kinié _{yemboma kolkolie lomboroko ola molongemonga ungu te isipu nikirula;} Yemboma kolkolie sike lomboroko ola naa molonge liemo yembo mare _{Kirasinge yemboma molkolie,} kolemelemanga pulu nambolkarenga ‘Eno lipu tapondami.’ ningu no limeleye? _{Enonga yembo marene} _{‘Pulu Yemone,} kolemele yemboma topa naa makinjindimbe.’ nilimele akumu sike liemo yembo mare nambemune liku tapondoko kolo wangoko no limeleye? _{Nambolka uluri temba ningu aku telemeleye?;} ³⁰_{Molo yembo molemelema lomboroko ola naa molonge liemo,} olio kepe nambe-elemolo yembomaye? _{Telemolo mele nambemune telemoloye?;} Olio temane peangamonga kongonomo andopo telemolomonga alieli olio kinie umbune wendo olemomane olio topa kondomba telemo akumu nambemune aku telemoloye? ³¹Angokeme, alieli ‘Na kolopo pora sikiru.’ konopu lelio.^s ‘Na eno kinie Awili Yesusi Kirasi kinie pea tapu toko molemele mele na yemboma paa kapi nimbu molio.’ nikiru akumu kolo naa topo paa sike nikiru mele ‘Alieli ‘Na kolopo pora sikiru.’ konopu lelio.’ nikiru akumu paa sike nikirula. ³²_{Ya kolea awili,} Epesasi _{Kirasinge temane peangamo topo siliomonga na kote tendekolie,} ‘Mele takerama kinie opa teambo.’ ningu na akune liku mundoringi akumu enone ‘Yu yuyu konopuni pilipelie ikongonomo telemo.’ konopu liengi liemo mongo toko ningu siengi. ‘Na mele nambolka melema limbo.’ nimbulie kolea awili Epesasi mele takerama kinie opa telemoloye? Yembo kolemelema Pulu Yemone ‘Lomboroko ola molangi.’ naa nimbé liemo

“Opali kolomolo kene

kinié _{‘Konopu sipu molamili.’} nimbu_, no kinie

langi kinie _{awisili we,} nombo molamili.”^t

niemili. ³³_{Nalo yembo marene eno kondi toko} “Ulu keru te teamili.” ningi liemo_, aku ungumu pilku ‘Aku teamili.’ paa naa niengi. _{Akumunge ungu molemo kanumu. Akumuni nimbendo;}

‘Ulume teko kenjilimele yemboma kinie

^r 15:28 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^s 15:31-32 Pe Korini 1:8-9. Yembo mare pilkulie ‘Ya opa puluema nimbendo ungu iko torumu.’ ningu pilimele. ^t 15:32 Aisaya 22:13, LLuku 12:19-20.

eno kinie tapu toko molongi liemo
 enonga teko kenjilimele ulumene
 enonga teko kondolemele ulu peangama
 kamu topa manie mundumbe.’

nilimo. ³⁴[_Yembo marene “Yemboma lomboroko ola naa molonge.”
 nilimele kanu. ^u kekelepa toli ungu nilimelema munduku siye kolko, umbu
 konopu pepili molangi. Ulu pulu keru telemele mele altoko naa teangi.
 Enonga yembo marene Pulu Yemo molemo mele naa pilku yu kinie tapu
 toko naa molemelemonga pilipulie “Aku siku teaa.” nikiru. ‘Eno mare
 Pulu Yemo naa pilimele.’ nikiru akumu pilkulie pipili kolongi liemo eno
 papu pipili kolonge.]

Olio Lomboropo Ola Molopolie Kangi Lupe Angiliepili Molomolo Ungu Te’
 15:35-58

³⁵Nalo yembo tene walsipe pilipelie nimbendo: “Yembo kololime
 nambeko lomboroko ola molongeye? [_Lomboroko ola molonge kinie,
 kangi nabelime angilimbeye?” nilimonje. ³⁶Aku ungumu lawa tepa
 nimbe kenjeli ungumu. [_Langi umbume telemo mele piliengi niembo;]
 Langi umbu naa kololime poniena mundongi liemo konde pupe wendo
 naa ombá. Langi umbu kololime mindi poniena mundulimele kinie konde
 pupe wendo olemo kanumu. ^w ³⁷_Akumunge ungu te;_] ‘Langi umbu te
 poniena mundemili.’ ningulie unjo te mungo tolimu pe molomba mele te
 likulie naa panjilimele. Mungo te mindi liku panjilimele. ‘Konapa opili.’
 ningu konapa mongoma liku panjilimele. Konapa unjo mungo toli pe
 angilimbema naa liku panjilimele. Rasi witi akula. Unjo mungo tolime
 pe molomba mele liku naa mundulimele. Witi mongoma mindi. Langime
 pali akula telemele. ³⁸Langi umbu yu mele mele pe molomba mele
 Pulu Yemone ou nimbe panjipe ‘Unjo gomoma isipe isipe wendo omba
 molopa langi isipe isipe topili.’ nilimo mele langi lupe lupema poniena
 mundulimele kinie ‘Aku sipe ola omba molopili.’ nilimo kanumu.

³⁹_Kangime aku sipela._] Kangime pali telu sipe molo. Yembomanga
 kangimu lupe; owa kongimenga kangimu lupe; keramanga kangimu
 lupela; omamanga kangimu lupela. ⁴⁰Mulune angilimele melema
 lupe; mana lemele melema lupela. Nalo mulune angilimele melema
 kanopo peanga kanolemolo mele lupe, mana lemele melema kanopo
 peanga kanolemolo mele lupela. ⁴¹Enamo yunge a nimbe angilimo
 kanopo peanga kanolemolo mele lupe; olimu a nilimo kanopo peanga
 kanolemolo mele lupela; kombukandipime a nilimele kanopo peanga
 kanolemolo mele lupela; kombukandipime telu siku a naa lanilimele,
 kombukandipime enonga yu mele mele a nilimelela.

^u 15:34 inie yakondo 15:29. ^v 15:35-58 Ungumu Pe Korini 5:1-10. ^w 15:36 Jono 12:24.

⁴²Kolemele yemboma lomboroko ola molonge kinie aku sipe tembala. Ou kangi angilimomo lupe; pe kangi angilimbemo lupela. Ou angilimo kangi ono telemele^x akumu purupe keru lemo kangimu; Pulu Yemone kanu kangimu topa makinjindimbe kinie lomboropa ola molomba kangimu purupe keru naa lemba kangimu. ⁴³Kangi ono telemele kangi akumu mele kerimu, kanopo keru kanolemolo; kangi lomboropa ola molopalie angilimbemo kangi peangamo, kanopo peanga kanomolo kangimu. Kangi ono telemele enge naa pelemo kangimu; kangi lomboropa ola molombamo enge paa pemba kangimu. ⁴⁴Kangi ono telemele akumu mana [mindi] manda angilimo kangimu; kangi lomboropa ola molombamo mulu koleana manda angilimbe kangimu.

Ya mana molomolo kangi te angilimo liemo mulu koleana molomolo kangi te paa sike angilimbela. ⁴⁵Aku sipe mele [Pulu Yemonga] bokune ungu te molemo. Kanu ungumuni nimbendo:

“Ou kumbi lepa mana ye Adame
[Pulu Yemone tepa mimi tepalie]
‘Mana konde molopili.’ nimbe

ulu pulu te sirimu kinie konde molorumu.”^y

nilimo; [nalo] pe orumu Adame^z [Pulu Yemone konde mololi ulu pulumu sirimumu lupe]. Yu ‘Mana yemboma [mulu koleana] konde molangi.’ manda nimbé ulu pulumu sirimu.^a ⁴⁶Mulu koleana konde molomolo ulu pulumu ou kumbi lepa wendo naa orumu. Mana konde molomolo ulumu ou kumbi lepa wendo orumu; mulu koleana konde molomolo ulumu pe wendo orumu. ⁴⁷Ou kumbi lepa molorumu Adame Pulu Yemone ma tene tepa mimi terimu; akilipe orumu Adame mulu koleana ye te orumu. ⁴⁸Ou kumbi lepa mana ye molorumu Adamene mana yemboma kalopa limomonga eno yunge [kangimu angiliepili] molorumu mele mindi molemele; mulu koleana molonge yemboma mulu koleana [kangimu angiliepili] molemo yemo mele molonge. ⁴⁹Olio [Kirasinge yemboma] ou mana yemo molorumu mele molemolo mele^b pe aku sipula mulu koleana yemo molemo mele molomolo.^c

⁵⁰Angokeme, nane enondo paa sike nimbu sikirumu: mana meme pelemo kangimu Pulu Yemo ye nomi kingi molopa nokolemo^d mulu koleana manda pupe naa molomba. Mele kolopa purupe keru lemo te melema kolopa keru lemoma naa lemo koleana manda pupe naa molomba. ⁵¹Kinié ungu te ou lopi tepa perimu te nimbo tekeromo paa

^x 15:42 akune Pollone “ono telemele” naa nirimu. Yu langi umbu mundulimele mele ou inie yakondo 15:36-38 nirimu mele pilipelie yembo kolemelemendo ungu iko topa aku sipela nimbendo “mana mundulimele” nirimu. ^y 15:45 Ou Pulu Pulu 2:7. ^z 15:45 aku yemo Yesusi Kirasi kanumu; inie yakondo 15:21-22, Romo 5:12-19,21.

^a 15:45 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^b 15:49 Ou Pulu Pulu 5:3.

^c 15:49 Romo 8:29. ^d 15:50 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

mimi siku piliee! Ƙirasi kelepa wale talo sipe naa opili, olio pali uru naa pemolo. Nalo ƙuru pelemele yemboma kinie,^e olio ƙonde molomolo yemboma kinie, pali sike ƙangimu, alowa tepa ƙangi te lupe angilimbe, 52 Aku ulumu paa walsikele temba. Mulu maselo kamu pora nimbendo biyukelemo ungu nimbé kinie^f aku ulumu wendo ombá. Walsikele, kariapá telemo mele, aku ulumu temba. Biyukelemo ungu nimbé kinie yembo kololime altoko kolou naa kolongendo lomboroko ola molonge. Pe olio ƙirasinge yembo konde molomoloma olionga kalume, alowa temba. 53 Kangi purupe keru lemo akumu alowa tepa, naa purupe keru lembu ƙangimu paa angilimbe; kangi kolemo akumu alowa tepa kangi naa kolopa konde molopa mindi pumbe ƙangimu paa angilimbe. Ƙolionga mana ƙangimu alowa naa tepa kangi te lupe naa angilkenje mulu koleana pumbe aulke te paa naa lelka, akumunge aku sipe mele temba.^g 54 Kanu kinie kangi purupe keru lemomo altopa alowa tepa naa purupe keru lembu ƙangimu angilimbe, kanu kangi kolemo altopa alowa tepa konde molopa mindi pumbe ƙangimu angilimbe kinie Ƙulu Yemonga, bokune molemo ungu te molemo mele sike kamu wendo ombá. Kanu ungu mu isipe:

“Ƙololi ulu pulumu
 Pulu Yemo yunge, opa puluemo,
 akumu-kinie Pulu Yemone opa tepalie
 kamu topa manie mundorumumunge
 kololi ulu pulu akumu kamu manie purumu.”^h

nilimo. 55 Ƙaku tembamonga ungu te pea bokune molemo, akumu isipe:

“Ƙololi ulu pulumu, nuni yemboma
 toko manie mundoni engemo tena lemoye?
 Kololi ulu pulumu, nuni yemboma
 ‘Mindili nangi.’ toleno tolo mo tena lemoye?”ⁱ

nilimo. 56 Kololimunge yemboma mindili sipe tolemo tolo akumu ulu pulu kerimu. Yembomane ulu pulu keru telemelemonga ‘Kolomolo kinie Pulu Yemone olio ‘mindili namili.’ nimbé.’ ningu pilkulie kolongendo pipili kolemele kanumu. Ulu pulu kerimunge tondolomo Ƙulu Yemonga, ungu mane Ƙosisini yando, sirimumene silimo.^j Ƙungu manemane nimbendo: ‘Ungu manema naa pilku liku pulue tonge kinie mindili nonge.’ nilimomonga pilkulie yembomane kololi ulumu aku siku pilkulie pipili kolemele kanumu.^k 57 Akumu sike nalo olionga Awili Yesusi Kirasini olionga nimbe tenderimumunge^l

^e 15:51 ungu pulu te inie nondopa 15:18,20. ^f 15:52 biyukele akumu Mateyu 24:31 mele molo Lipe Ora Sirimu 11:15 mele molo Ou Tesallonaika 4:16 melenje? ^g 15:53-54 Pe-Korini 5:4.

^h 15:54 Aisaya 25:8, Ipuru 2:14. ⁱ 15:55 Osia 13:14. ^j 15:56 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^k 15:56 Romo 4:15, 5:13, 6:14, 7:5,13. ^l 15:57 Romo 4:25.

„Pulu Yemonga ungu manema kinie, ulu pulu kerime kinie, kololi ulumu kinie,„ kanumenga tondoloma manie purumu, olio naa nokopa ulu te manda naa telemomonga Pulu Yemo kinie “Paa ange.” nikumulu.

⁵⁸Nanga konopu mondolio angokeme, „Kirasinge yembo kolemelema sike lomboroko ola molko kangi te lupe konde angiliepili molonge,„ kene ‘Sike.’ ningu pilimele mele munduku siye naa kolko, tondolo munduku pilku mindi molame! Eno ulu umbune te wendo ombá kinie ‘Pipili kolkomolo kene pilipu molemolo mele manie pupili mundupu siye kolamili.’ paa naa niengi! Eno Awilimunge kongono mindili siku telemelemo we manie naa pumbe, „kanu kongonomone langi mongoma sike tomba,„ kene Awilimunge kongonomo mindi tondolo munduku, siye naa kolko teko molangi.

Pollone Yuyu Ulu Mare Temba Mele Konopuni Pilierimumenga Ungu Mare

Kolomongo Awili 16

**Jerusallemo Kirasinge Yemboma Liku Tapondongendo Kou Mare Liku
Maku Toko Siku Mundungemonga Ungu Te^m**

16:1-4

16 ¹Enone Pulu Yemonga yembo „Jerusallemo molemelema,„ eno „liku tapondoko,„ kou mone singendo liku maku tokomelemonga „ungu te niembo:„ⁿ Ou nane kolea Gallesia poropinji kolea lupe lupemanga Kirasinge yembo talapemo^o maku tolemelemanga “Teangi.” nimbu, nimbu sirindu mele eno aku siku teangi. „Nane isipu nimbu sirindu:„ ²Alieli koro tenga tenga „Juda yembomanga koro molemele wale Sambatemo pora nimbe,„ pulu pulu kongono walemo wendo ombá kinie eno yu mele mele ou kou mone lingema apuruku pilkulie mare we nosengi. ‘Pollo ombá kinie olio kou mone nosimoloma kapola tepili. Yu ombá kinie altopo mare lipu maku naa tamili.’ ningulie ou aku siku maku toko nosiku molangi. ³Kanu kinie na ombolie, enone Jerusallemo yemboma kou mone mengo puku singe ye mare mako tongema nane pepá mare topo eno sipulie “Enone Jerusallemo yemboma singe kou monema mengo pangi.” nimbu lipu mundumbo. ⁴Molo ‘Na kepe pumbo.’ konopu liendu liemo eno na kinie pea tapu topo pumolo.

^m 16:1-4 Ungumu ungu pulu te Pe-Korini Kolomongo Awili 8–9 Ungumu. ⁿ 16:1-11 ungu pulu te inie yakondo 7:1. ^o 16:1,19 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”.

**Pollone Korini Yembomando “Kanambo Wambo.’ Konopu Lekero.”
Nimbe, Yu Kinie Timoti Kinie Apollosi Kinie Yu Mele Mele Korini
Pungemonga Nirimu Ungu Te
16:5-12**

⁵Na kolea Masedonia poropinji [yembo molemelema] pupu [kanopolie] nimbomone, pe eno molemelena ombó. Na paa sike ou Masedonia pumbo. ⁶Eno molemelena [ombolie] wale mare eno kinie molombonje. Molo kolea ali tepa poporome awili tepa tolemo olime pali eno kinie molombonje, naa pilkiru. ‘Pe na kolea marenga pumbo tembo kinie na liku tapondoko mundu-pengi.’ nimbu eno kinie wale mare molombo. ⁷‘Na kinié isili-ou ombo eno-kinie wale wallo-kolte mindi naa molombo.’ konopu lekero. ‘Awilimuni [‘Na eno kinie wale awisili molani.’] nimu liemo aku teambo.’ [nimbu Masedonia ou pumbo.] ⁸⁻⁹Nalo ya kolea awili Epesasi ‘yembo awisili Kirasinge yemboma molangi.’ nimbu lipu tapondombo aulke te [Pulu Yemone] akisinderimumunge Epesasi [nondopo mundupu siye kolopo tenga naa pumbo.] [Olio Juda yembomane] ‘Pendikosi wale’ [nilimolo] kanu walemo^p ou omba pupili na ya we molombo. Nalo ‘Ikongonomo naa tei!’ ningu aulkemo pipi singe tekemele yembo awisili molemele.

¹⁰[Eno molemelena] Timoti omu liemo ‘Yu pipili naa kolopili.’ ningu “Papu okono. Pea tapu topo molamili.” niengi. Na Awilimunge kongonomo tepo molio mele yu aku sipe telemo kene eno kinie molomba kinie ‘Taka lipe molopili.’ ningu nokangi. ¹¹Yu Awilimunge kongono tendeli ye te molemo] kene enonga yembo marene yu liku bulu naa siengi. Pe eno mundupe siye kolopa na moliona kelepa yando ombándo ‘Yu konopu peanga pepili.’ ningu liku tapondoko liku mundengi. ‘Yu angenupili kinie ombá.’ nimbu nokopo molio.

¹²Olionga angenu Apollosi^q [walsiku pilieringimunge kinié ungu te pundu topo niembo:]^r ‘Olionga angenupilime eno kanonge onge kinie yu pea tapu toko pangi.’ nimbu tondolo mundupu nilio. Nalo isili-ou yu “Naa pumbo.” nimbe molemo. “Pe walse yu yuyu aulke te kanopo lipulie pumbo.” nimbe molemo.

**Pollone Ungu Mare Pea Nirimu Ungume
16:13-18**

¹³Eno [‘Ulu te wendo ombá.’ ningu] mimi siku kanoko molaa! ‘Kirasi sike.’ ningu pilimele mele siye naa kolko tondolo munduku pilku molaa!

p 16:8-9 Pendikosi walemonga ungu pulumu Jono 5:1. **q 16:12** Apollosinge temanemo Lipe Mundorumu Yema 18:24-28. Kolea awili Korini kolea Akaya poropinji sukundu lierimu kanumu. **r 16:12** ungu pulumu inie yakondo 7:1.

‘Umbune mare wendo ombá.’ ningu, pipili kolko naa molko, konopu tondolo pupili molaa! Tondolo munduku molaa!^s ¹⁴Ulume pali tengendo ʼPulu Yemo kinie yemboma kinie pali, konopu mondoko teangi.^t

¹⁵ʼAngokeme, eno Korini yemboma, kolea Akaya poropinji ʼmoleleme, koleana Kirasinge yembo molemelemanga Sitepanasinge yemboma“ eno paa kumbi leko ‘Kirasi sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi yemboma moleleme mele eno pilimele. Yunge yembomane ‘Pulu Yemonga yembo kake telime lipu tapondamili.’ ningu aku siku mindi alieli teko moleleme. Angokeme, nane eno tondolo mundupu mawa tepolie nimbondo: ¹⁶Sitepanasinge yemboma kinie, kanu yembomane telemele mele aku siku ʼPulu Yemonga, kongonomo mindili siku teko ʼyemboma liku tapondolemele, yemboma kinie pali, liku awi siengi. ¹⁷Sitepanasi kinie Potunatasi kinie Akaikasi kinie eno na molorundune oringi kinie konopu sirindu. Eno ʼKorini yemboma, ‘Na kanopo lipu tapondopo nokamili.’ ningu naa olemele nalo ienonga ye yepoko ongo ‘enonga’ ningu na liku tapondoko nokoringimunge konopu sirindu. ¹⁸Kanu yemane na kinie eno kinie pea ‘Konopu peanga pepili molangi.’ ningu teringi. Kanu ye yepokone telemele mele aku siku telemele yemboma kapi ningu enonga ungume liku awi siku mimi siku pilinge kinie papu.

Pep mo Topa Pora Simbendo Pollone Yuyu Pep Torumu Ungume
16:19-24

¹⁹ʼNa ya, v kolea Esia poropinji ʼmolio, kolea lupe lupema Kirasinge talapena yembomane “Eno manda molemeleye?” ningu, ningu mundukumili.

Akuwilla kinie Pirisillaselone^w ‘Eno olto kinie pea Awilimunge yemboma molemolo.’ ningulu “Eno paa manda molemeleye?” ningulu, ningu mundukumbilila Kirasinge talapena yemboma elonga ulkena puku maku tolemele yembomane akula nikimili.

²⁰ʼOlionga angenupili ya ʼEpesasi, molemele yembomane pali “Eno manda molemeleye?” nikimili.

ʼPulu Yemonga yemboma telemele mele, eno enono anjo yando “Manda molemeleye?” ningu kangulku^x kondo kolangi.

²¹Kinié na nanu ipepámo topolie na Pollone “Eno manda molemeleye?” nimbu tokoro.

^s 16:13 Ungu Manema 31:5-6,7-8, Josua 1:5-9. ^t 16:14 inie yakondo kolomongo-awili 13. ^u 16:15 inie yakondo 1:16. ^v 16:19 Pollo yu kolea Esia poropinji lierimu kolea awili Epesasi molopalie ipep mo topa sirimu kanumu, inie yakondo 16:8. ^w 16:19 Kanu ambo Pirisilla kinie ye Akuwillaselo ou Korini puku molkololie Epesasi puku mokololo Romo puku moloringili temanemo Lipe Mundorumu Yema 18:2-3,18-26, Romo 16:3-5. ^x 16:20 ungu pulumu Romo 16:16.

²²Yembo te Awilimu konopu naa mondopa ‘Yunge yembomo molambo.’ naa nimu liemo kapola, Pulu Yemone yu ‘molopa kenjepili.’ nipili. Awilimu, nu paa yando oyo!^y

²³Awili Yesusini eno we kondo kolopa molopili molangi.

²⁴Eno kinie na kinie pea Kirasi Yesusinge yemboma molemolomonga nane eno pali konopu mondokoro mele ‘eno piliengi!’ nimbu nikiru.

┌Aku pea nikiru.┐

^y **16:22** Lipe Ora Sirimu 22:20. Ya ungu te isipe molemo: Ipep mo Giriki ungu toringi nalo “Awilimu, nu paa yando ou!” nimbe pep tombando Pollone yunge Ipuru ungu “Maranata.” torumu. Akumu pep tenga lupe paa naa molemo; ya mindi. “Awilimu, nu paa yando oyo.” nirimu ungu kerepale nilimele. Yembo marene pilkulie, ‘Yesusi waka lierimu-ne aku nirimu.’ ningu pilimele. Nalo yembo marene pilkulie, “Yesusi ombalie yu ningu kenjilimele yembomanga kote pilipe “Mindili nangi.” nipili.’ nimbe aku nirimu.’ ningu pilimele. Akumunge ungu te Jono 3:36 molemomo kanani.